

BİLGE ADAMLAR
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

BİLGE ADAMLAR KURULU
RAPORU

ÇAĞCIL HUKUK SİSTEMLERİNDE VE TÜRKİYE'DE TUTUKLAMA

RAPOR NO: 38

İSTANBUL
KASIM 2011

ÇAĞCIL HUKUK SİSTEMLERİNDE VE TÜRKİYE'DE TUTUKLAMA

BİLGE ADAMLAR KURULU RAPORU

RAPOR NO: 38

Kasım 2011

BİLGE ADAMLAR
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

ÇAĞCIL HUKUK SİSTEMLERİNDE VE TÜRKİYE'DE TUTUKLAMA

BİLGE ADAMLAR KURULU RAPORU

BİLGESAM YAYINLARI

Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi

Wise Men Center For Strategic Studies

Mecidiyeköy Yolu Caddesi (Trump Towers Yanı)
No:10 Celil Ağa İş Merkezi Kat:9 Daire:36-38
Mecidiyeköy / İstanbul / Türkiye
Tel: +90 212 217 65 91 Faks: +90 212 217 65 93

Atatürk Bulvarı Havuzlu Sok. No:4/6
A.Ayrancı / Çankaya / Ankara / Türkiye
Tel : +90 312 425 32 90 Faks: +90 312 425 32 90

www.bilgesam.org
bilgesam@bilgesam.org

Copyright © KASIM 2011
Bu yayının tüm hakları saklıdır.
Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi'nin
izni olmadan elektronik veya mekanik yollarla çoğaltılamaz.

BİLGE ADAMLAR KURULU

Başkan

Salim DERVİŞOĞLU (E. Oramiral)

Başkan Yardımcıları

İlter TÜRKMEN (E. Bakan/Büyükelçi)

Sami SELÇUK (Prof. Dr. / Yargıtay Onursal Başkanı)

Kurul Üyeleri

Kutlu AKTAŞ (E. Bakan/Vali)

Özdem SANBERK (E. Büyükelçi)

Oktar ATAMAN (E. Orgeneral)

Necdet Yılmaz TİMUR (E. Orgeneral)

Sabahattin ERGİN (E. Koramiral)

Nur VERGİN (Prof. Dr.)

Orhan GÜVENEN (Prof. Dr.)

Ali KARAOSMANOĞLU (Prof. Dr.)

Sönmez KÖKSAL (E. Büyükelçi)

Güner ÖZTEK (E. Büyükelçi)

İlter TURAN (Prof. Dr.)

Çelik KURTOĞLU (Prof. Dr.)

Ersin ONULDURAN (Prof. Dr.)

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
1. TUTUKLAMA KAVRAMI	2
1.1. Genel Olarak Tutuklama.....	2
1.2. Tutuklama Kavramı.....	2
2. TÜRKİYE'DE TUTUKLULUK VE TUTUKLAMA SÜRELERİNE GENEL BAKIŞ	3
2.1. Türk Hukukunda Tutuklamanın Kaynağı.....	3
2.2. Ceza Muhakemeleri Kanununa Göre Tutuklama.....	3
2.2.1. Tutuklama Nedenleri.....	3
2.2.2. Tutuklama Kararı	5
2.2.3. Tutuklananın Durumunun Yakınlarına Bildirilmesi, Şüpheli veya Sanığın Salıverilme İstemleri.....	6
2.2.4. Hukuka Aykırı Tutuklamanın Sonucu	7
3. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ'NE GÖRE GÜVENLİK VE ÖZGÜRLÜK HAKKI KAPSAMINDA TUTUKLAMA	8
3.1. Özgürlük Karinesi ve Tutuklama	8
3.1.1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne (AİHS) Göre Tutuklama	8
3.1.2. Özgürlük Karinesi.....	8
3.1.3. Hukuka Uygunluk.....	8
3.1.4. Yetkinin Keyfi Kullanımı.....	9
3.1.5. Erişilebilirlik, Öngörülebilirlik ve Diğer Teminatlar.....	9
3.1.6. Makul Şüpheler	10
3.2. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne Göre Kişiyi Alıkoyma ve Tutuklama Gerekçeleri... 10	
3.2.1. Kişinin Kaçma Riski.....	10
3.2.2. Suçu Önleme İhtiyacı	11
3.2.3. Kamu Düzenini Koruma İhtiyacı.....	11
3.3. Diğer Özgürlükten Mahrumiyet Gerekçeleri.....	11
3.4. Terörle Mücadele ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS).....	11
4. TUTUKLULUK SÜRELERİ	13
4.1. Türkiye'de Tutukluluk Süreleri	13
4.2. Bazı Çağdaş Ülkelerde Tutukluluk Süreleri.....	15
4.3. AİHM Göre Tutukluluk Süreleri.....	16
5. TUTUKLULUK İLE İLGİLİ DİĞER BAZI SORUNLAR VE MUHTEMEL ÇÖZÜM YOLLARI.....	17
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	21
EKLER	25
EK 1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin İlgili 5 ve 6. maddeleri.	25
Ek 2. Türk Ceza Muhakemeleri Kanununa Göre Tutuklama.....	26

SUNUŞ

Türk tarihi incelendiğinde geçmişteki başarıların arkasında iyi yetişmiş bilge adamların bulunduğu görülmektedir. Ancak günümüzde olayların çok boyutlu olarak gelişmesi ve sorunların karmaşıklaşması, birkaç bilge kişinin veya aydının gelişmeleri zamanında ve doğru olarak algılamasını ve alternatif politikalar üretebilmesini zorlaştırmaktadır. Gelişmelerin yakından takip edilmesi, gelecekle ilgili gerçekçi öngörülerin yapılabilmesi ve doğru politikalar üretilebilmesi için farklı disiplinlere ve görüşlere sahip bilge adamlar ile genç ve dinamik araştırmacıların, esnek organizasyonlar içinde sinerji sağlayacak şekilde bir araya getirilmesi gerekmektedir.

Bu amaçla yola çıkarak kurulan Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM), dünya'daki ve yurt içindeki gelişmeleri takip ederek geleceğe yönelik öngörü ve somut önerilerde bulunarak ülkemizin gelişimine katkıda bulunmaya çalışmaktadır. Türkiye'nin ikili ve çok taraflı uluslararası ilişkilerine ve güvenlik stratejilerine; yurt içindeki siyasi, ekonomik, teknolojik, çevresel ve sosyo-kültürel problemlerine yönelik bilimsel araştırmalar yaparak, karar alıcılara milli menfaatler doğrultusunda gerçekçi, dinamik çözüm önerileri, karar seçenekleri ve politikalar sunmak BİLGESAM'nin kuruluş amaçları arasında yer almaktadır. Bu amaçları gerçekleştirmek üzere BİLGESAM, Bilge Adamlar Kurulu'nun ilk toplantısında alınan kararlar doğrultusunda çeşitli konularda raporlar hazırlamaktadır.

Bu çerçevede, 11. Bilge Adamlar Kurulu Toplantısı'nda alınan karar gereğince ülkemizde bir süredir tartışılmakta olan tutuklama kavramı ve tutukluluk süreleri ile ilgili olarak bir rapor hazırlanmıştır. Raporda ülkemizdeki uygulamalar Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi normları, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları ve çağcıl hukuk sistemlerindeki uygulamalarla karşılaştırılarak incelenmiş; ülkemizdeki sorunlar tespit edilmeye ve bu sorunlara yönelik somut öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır. Rapor, 12. Bilge Adamlar Kurulu Toplantısı'nda detaylı bir şekilde tartışıldıktan sonra geliştirilerek "Çağcıl Hukuk Sistemlerinde ve Türkiye'de Tutuklama" başlığıyla Bilge Adamlar Kurulu Raporu olarak yayınlanmasına karar verilmiştir.

Raporu, bu alandaki tartışmalara, araştırmalara ve ülkemizin gelişimine katkı sağlaması temennisiyle dikkatlerinize sunar, hazırlanmasına katkıda bulunan Kasım ESEN, Orhan DEDE, Erkam MALBELEĞİ, yayına hazırlık sürecinde katkı sağlayan üniversite öğretim üyeleri ve BİLGESAM personeline teşekkür ederim.

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI
BİLGESAM Başkanı

GİRİŞ

İnsan varlığının kendini devam ettirebilmesi için ilk koşul özgür olmasıdır. Özgürlüğün kullanılması için kurallara; kurallar için ise bir sisteme ihtiyaç vardır. Bu sistemin adı devlettir. Devlet koyduğu kurallarla hak ve özgürlükleri ve yasakları düzenler. Özgürlüklerin yanında yasakların da düzenlenmesi, özgürlüklerin kısıtlanması ya da sınırlandırılması gibi önemli konuları zorunlu olarak gündeme getirir. Düzenlenen bu kuralların ihlal edilmesini engellemek için müeyyideler konulur ve bu müeyyidelerin adaletli bir şekilde uygulanmasının gerekliliği bir yargılama sisteminin kurulması sonucunu doğurur. Dolayısıyla, yaptırıma bağlanmış kuralları ihlal eden kişilerin, gerçekten bu ihlali gerçekleştirip gerçekleştirmediğinin tespiti için bir sürece ihtiyaç vardır. Cezai yaptırıma bağlanmış fiillerin vukuu halinde işleyen ve iki kısımdan oluşan bu süreç, suçun soruşturulması ve suçun kovuşturulması olarak adlandırılır. Bu sürecin eksiksiz, adaletli bir şekilde yürütülebilmesi için bazı durumlarda suç işlediğinden şüphelenilen kişinin, isnat edilen fiilden dolayı mahkûmiyetine karar verilinceye kadar geçen sürede özgürlüğünden yoksun bırakılması, yani yakalanması, gözaltına alınması veya tutuklanması gerekebilir. Kişinin hürriyetine sınırlama getiren bu tedbirlere, kişinin cezalandırılması amacını taşımayıp bütünüyle hâlihazırdaki yargılamanın selameti için başvurulur.

Tutuklanmanın mahiyeti ve süresi hukuk felsefesinde hep tartışılmalı bir konudur. Bu rapor, özellikle tutukluluk süreleri ve tutuklulukla ilgili bazı hususları Türkiye, Avrupa Birliği ve bazı çağdaş ülkelerdeki uygulamalar açısından, kısmen karşılaştırarak incelemeye çalışmakta ve bazı önerilerde bulunmayı amaçlamaktadır. Rapor boyunca konu daha çok Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) normları ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararları dikkate alınarak incelenecek ve bu paralelde sonuçlandırılmaya çalışılacaktır.

1. TUTUKLAMA KAVRAMI

1.1. Genel Olarak Tutuklama

Suç soruşturması ve kovuşturması, yargılama makamlarınca yürütülürken yol gösterici bazı trafik işaret ve levhalarına ihtiyaç vardır. Kişinin suçlu olup olmadığının anlaşılması için delillerin toplanıp değerlendirilmesi gerekir. Ceza Muhakemesi Kanunu'muzda (CMK) yakalama ve gözaltı, tutuklama, adli kontrol, arama ve el koyma, telekomünikasyon yoluyla yapılan iletişimin denetlenmesi, gizli soruşturmacı ve teknik araçlarla izleme gibi bu sürecin yürütülmesinde kullanılan müesseseler düzenlenmiştir. Ceza muhakemesinin yapılabilmesini ve sonucunda verilecek hükmün uygulanabilmesini sağlayan ve insan hak ve özgürlüklerine birtakım sınırlamalar getiren bu müesseselere koruma tedbirleri adı verilir ve bu tedbirlerin amacı doğruyu, hakikati ortaya çıkarmaktır.

1.2. Tutuklama Kavramı

Tutuklama, masumiyet karinesinden yararlanan şüpheli veya sanığın özgürlüğünün, hâkim kararı ile uluslararası insan hakları sözleşmeleri, anayasa ve yasalarda belirtilen şartlara göre, kesin hükümden önce, geçici olarak kısıtlanmasıdır. Uluslararası sözleşmeler, iç hukukumuz ve mukayeseli hukuktaki tutuklamaya ilişkin düzenlemeler göz önüne alındığında, genel olarak tutuklamanın şüpheli veya sanığın suçu işlediğine dair kuvvetli şüphenin bulunması halinde, delillerin karartılması ve sanığın kaçmasının engellenmesi maksadıyla zorunlu hallerde başvurulmuş bir tedbir olduğu görülmektedir.

Tutuklu, henüz suçluluğu hakkında mahkeme tarafından kesin hüküm verilmeden önce, hakkında tutuklama kararı verilerek hürriyeti kısıtlanan kişidir. Tutukluluk ise, tutuklunun içinde bulunduğu hukuki rejimin adıdır.

Ceza Muhakemesi Kanunu'na göre tutuklama, son çare olarak başvurulması gereken bir geçici koruma tedbiridir. Tutuklamanın geçici nitelikte olması sebebiyle, gerekliliğini sağlayan şartlardan birinin dahi ortadan kalkmış olması, tutuklamaya son verilmesini gerektirir. Örneğin, tutuklamada öngörülen azami süreler dolmadan amaca ulaşılmış ise tutuklamaya son verilmelidir. Dolayısıyla suçsuzluk karinesinden yararlanan tutukluya uygulanan bu tedbir, amaca yönelik olarak ve orantılı olarak uygulanmalıdır. Hukukumuzda, tutuklama neticesinde amaçlanana, adli kontrol uygulamaları ile ulaşılabilmesi halinde tutuklamaya başvurulmayacağı düzenlenerek tutuklamanın orantılı olarak uygulanması amaçlanmıştır.

Ceza Muhakemesi Kanunu'nda azami tutukluluk süreleri belirlenmiştir. Bu süreler, adından da anlaşılacağı üzere azami süreler, yani bir ruhsat olup makul süre olarak yorumlanmamalı, tutuklama şartları ortadan kalktığında bu sürelerin sonu beklenmeden tutuklamaya son

verilmelidir. Tutuklamada uzatma kararları ise, normal sürenin sonunda, uzatmayı zorunlu kılan somut delillere dayanılarak verilmelidir.

2. TÜRKİYE'DE TUTUKLULUK VE TUTUKLAMA SÜRELERİNE GENEL BAKIŞ

2.1. Türk Hukukunda Tutuklamanın Kaynağı

Türk hukukunda tutuklamanın temel şartları, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), 1982 Anayasa'sının 19. maddesi ve Ceza Muhakemesi Kanunu'nda (CMK) düzenlenmiştir. Anayasamızın 90. maddesine göre, uluslararası sözleşmeler iç hukukumuzun bir parçasıdır ve Milli mevzuatımız ile akdedilen uluslararası sözleşmeler arasında çelişki olduğu takdirde, öncelikle uluslararası sözleşme uygulanır.

Anayasanın 19. maddesinin hükmüne göre kişinin suçluluğu hakkında kuvvetli belirtinin bulunduğu hallerde, kaçmalarını, delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek amacıyla ve bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunda gösterilen diğer hallerde hâkim kararıyla, şüpheli veya sanık tutuklanabilir. Hâkimler karar verirken, iç hukukumuzun bir parçası olan AİHS'i ön inceleme şartı olarak muhakkak yerine getirmelidirler. Tutuklamada, AİHS'nin kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkını düzenleyen 5. maddesi dikkate alınmalı, adil yargılanmayı düzenleyen 6. maddesi ise, 5. maddenin yorumlanmasında esas alınmalıdır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 5. maddesi herkesin kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı olduğunu vurgulamakta ve kişilerin özgürlüklerinden yoksun bırakılabileceği, halleri sınırlandırmaktadır. Tutuklama da Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde kişi özgürlüğü ve güvenliğinin sınırlandırılmasına izin verilen durumlardan biridir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ilgili 5 ve 6. maddeleri ektedir.

2.2. Ceza Muhakemeleri Kanununa Göre Tutuklama

Ceza Muhakemesi Kanunu'nda tutuklama, 100 ve 108. maddeler arasında düzenlenmiştir. Konu başlıkları "Tutuklama Nedenleri", "Tutuklama Kararı", "Tutuklulukta geçecek Süre", "Cumhuriyet savcısının tutuklama kararının geri alınmasını istemesi", "Şüpheli veya sanığın salıverilme istemleri", "Usul", "Tutuklama durumunun yakınlarına bildirilmesi", "Tutukluluğun incelenmesi" şeklindedir.

2.2.1. Tutuklama Nedenleri

Tutuklama nedenleri Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 100. maddesinde detaylı olarak sıralanmıştır. Bu maddeye göre Türk hukukunda tutuklama nedenleri şöyle düzenlenmiştir:

1. *Kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren olguların ve bir tutuklama nedeninin bulunması halinde, şüpheli veya sanık hakkında tutuklama kararı verilebilir. İşin önemi, verilmesi beklenen ceza veya güvenlik tedbiri ile ölçülü olmaması halinde, tutuklama kararı verilemez.*
2. *Aşağıdaki hallerde bir tutuklama nedeni var sayılabilir:*
 - a. *Şüpheli veya sanığın kaçması, saklanması veya kaçacağı şüphesini uyandıran somut olgular varsa.*
 - b. *Şüpheli veya sanığın davranışları;*
 1. *Delilleri yok etme, gizleme veya değiştirme,*
 2. *Tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapılması girişiminde bulunma, hususlarında kuvvetli şüphe oluşturuyorsa.*
3. *Aşağıdaki suçların işlendiği hususunda kuvvetli şüphe sebeplerinin varlığı halinde, tutuklama nedeni var sayılabilir:*
 - a. *26.9.2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununda yer alan;*
 1. *Soykırım ve insanlığa karşı suçlar (Madde 76, 77, 78),*
 2. *Kasten öldürme (Madde 81, 82, 83),*
 3. *(Ek bent: 06.12.2006 - 5560 S.K.17.md) Silahla işlenmiş kasten yaralama (Madde 86, fıkra 3, bent e) ve neticesi sebebiyle ağırlaşmış kasten yaralama (Madde 87),*
 4. *İşkence (Madde 94, 95)*
 5. *Cinsel saldırı (birinci fıkra hariç, Madde 102),*
 6. *Çocukların cinsel istismarı (Madde 103),*
 7. *(Ek bent: 06.12.2006 - 5560 S.K.17.md) Hırsızlık (Madde 141, 142) ve yağma (madde 148, 149),*
 8. *Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti (Madde 188),*
 9. *Suç işlemek amacıyla örgüt kurma (iki, yedi ve sekizinci fıkralar hariç, Madde 220),*
 10. *Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar (Madde 302, 303, 304, 307, 308),*
 11. *Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar (Madde 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315),*
 - b. *10.7.1953 tarihli ve 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanunda tanımlanan silah kaçakçılığı (Madde 12) suçları.*
 - c. *18.6.1999 tarihli ve 4389 sayılı Bankalar Kanununun 22'nci maddesinin (3) ve (4) numaralı fıkralarında tanımlanan zimmet suçu.*
 - d. *10.7.2003 tarihli ve 4926 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanununda tanımlanan ve hapis cezasını gerektiren suçlar.*
 - e. *21.7.1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 68 ve 74. maddelerinde tanımlanan suçlar.*

f. 31.8.1956 tarihli ve 6831 sayılı Orman Kanununun 110. maddesinin dört ve beşinci fıkralarında tanımlanan kasten orman yakma suçları.

4. (Değişik fıkra: 25.05.2005-5353 S.K./11.mad) Sadece adlî para cezasını gerektiren veya hapis cezasının üst sınırı bir yıldan fazla olmayan suçlarda tutuklama kararı verilemez.

2.2.2. Tutuklama Kararı

Yukarıda da belirtildiği gibi tutuklama, 1982 Anayasası'na göre hâkim kararıyla verilir. Tutuklama kararının nasıl olacağı CMK'nın 101. maddesinde ayrıntılarıyla düzenlenmiştir. Ceza Muhakemeleri Kanunu'nun ilgili maddesinin tam metni ektedir.

Tutuklama kararları gerekçeli olmalıdır. Nitekim tutuklama kararını nasıl olması gerektiğini düzenleyen CMK 101. maddesi, tutuklama isteminde mutlaka gerekçe gösterilmesi gerektiğini ve adli kontrol uygulamasının yetersiz kalacağına belirtisi olan hukuki ve fiili nedenlere yer verilmesi gerektiğini açıkça düzenlemiştir. Hâkimin gerekçeli kararı hem kendi kendisini denetlemesini hem de verdiği kararın üst mahkeme tarafından denetlenmesini ve diğer yandan da tutuklanan kişinin neden tutuklandığını anlamasını sağlar.¹

Tutuklama kararında kişinin adı, soyadı, doğum tarihi, doğum yeri, son ikametgâhı, yabancı ise vatandaşlık durumu bir başkası ile karıştırılmayacak şekilde şüpheli açıkça tanımlanmalı, kişinin tutuklandığı ve tutuklama kararında şüphelinin hangi suç ile suçlandığı da açıkça yazılmalıdır. Bu iş, yuvarlak kanun maddeleri ile yapılmamalıdır. Tutuklama talebi, bir çeşit özel iddianame gibi olmalıdır. Bu nedenle kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren olgular ile tutuklamayı gerektiren şüphelinin gerekçesi belirtilmelidir. Suç oluşturan fiil, ayrıntılı olarak tanımlanmalı, şüpheli tutuklama kararını okuduğunda, kendisine yöneltilen suçlamayı, diğer hayat olaylarından soyutlanmış olarak tam bir şekilde kavrayabilmelidir. Bu konuda hâkim, AİHS'nin 6. maddesini göz önünde bulundurmalıdır. Özenli bir şekilde kaleme alınmayan tutuklama kararları, yani şüpheli veya sanığın hangi hukuki ve fiili nedenlerden dolayı tutuklandığını anlayamadığı kararlar, AİHS'ne aykırılık teşkil etmektedir. Nitekim AİHS m.5/1-c hükmü kapsamında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından verilen kararlar da tutuklama kararının gerekçeli olması zorunluluğunu düzenlemektedir. Tutuklama kararında kişinin işlediğinden şüphelenilen fiil tanımlanırken, fiilin yeri ve tarihi tutuklama kararına yazılmalıdır. Sadece fiili genel hatları ile belirtmek yeterli değildir. Fiil genel hatları ile belirtilir ise tutuklama kararı itiraz üzerine kaldırılabilir. Gerekçede yazılı fiil, suçun kanuni unsurlarını da içermelidir. Şayet birden çok fiil var ise, tutuklama kararı sadece kuvvetli

¹ Bu konuda Ord. Prof. Dr. Sulhi Dönmezer'in görüşleri önem arz etmektedir. Sulhi Dönmezer'in görüşleri talebesi Feridun Yenisey tarafından aktarılmıştır. Ayrıntılar için Bkz: <http://www.bahcesehir.edu.tr/fakultehaber/index/fakulte/igul/dil/tr/id/280>

şüphe² bulunan suçlara inhisar ettirilmeli ve tutuklama kararında bu fiiller tutuklamanın bir unsuru olarak belirtilmelidir.

Tutuklama kararında hangi tutuklama nedeninin uygulandığı açıkça yazılmalıdır. Birden fazla tutuklama nedeni var ise, en güçlü tutuklama nedeni üzerinde önemle durulmalıdır. Tutuklama nedenlerinin ayrı ayrı gerekçelendirilmesi önemlidir. Hâkim yakalama emri ve zorla getirme kararı vermiş ise, bu kişinin duruşma için çağrıldığı konusunda izahat getirilmelidir.

Kanunda gerekçede delillerin açıklanmasına ilişkin herhangi bir açık hüküm bulunmamasının yanında, tutuklamanın gerçekleştirilebilmesi için kişinin o suçu işlediğine dair kuvvetli suç şüphesinin varlığı arandığından, bu şüpheyi ortaya koyacak ve savunma hakkını kısıtlamayacak şekilde delillerin tutuklama kararında gösterilmesi düşünülebilir. Ancak bu durum soruşturmanın selametini tehlikeye düşürmemelidir.

Tutuklama kararını veren hâkim olguları değerlendirirken serbest değerlendirme yöntemini kullanmalıdır. Ancak deliller hukuka uygun elde edilmiş olmalıdır. Hukuka aykırı delillere dayanarak tutuklama kararı verilmemeli, şüphelinin susması aleyhine değerlendirilmemelidir. Hâkim suç şüphesinin kuvvetli olduğuna kanaat getirirken, kriminalistik tecrübeden de yararlanmalıdır. Tutuklama nedeni özenle ve özetle gerekçelendirilmeli delillerin kalitesi tartışılmamalıdır. Çünkü hâkimin delilleri tartışması, ihsas-ı rey olarak değerlendirilebilir. Tutuklamanın reddi kararı da gerekçeli olarak yazılmalıdır.

2.2.3. Tutuklananın Durumunun Yakınlarına Bildirilmesi, Şüpheli veya Sanığın Salıverilme İstemleri

Yakalanan ve tutuklanan kişilere yakalama ve tutuklama sebepleri ve haklarındaki iddialar yazılı ve bunun hemen mümkün olmaması halinde, sözlü olarak derhal; toplu suçlarda en geç hâkim huzuruna çıkıncaya kadar bildirilir. Yakalanan veya tutuklanan kişi, tutulma yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç, 1982 Anayasası'na göre 48 saat, CMK' ya göre 24 saat ve toplu olarak işlenen suçlarda 4 gün içerisinde hâkim karşısına çıkarılır. Bu süreler olağanüstü hal, sıkıyönetim ve savaş hallerinde uzatılabilir.

Kişinin yakalandığı ve tutuklandığı, yakınlarına derhal bildirilir. Bu konu CMK'nın 107. maddesinde teferruatlı bir şekilde düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre;

² Tutuklama kararı gerekçesinde, CMK'ya göre suç işlendiği yönünde kuvvetli şüphe, İHAS'a göre ise makul şüphenin ortaya konulması gerekir. Bu yönüyle tutuklama, iç hukukumuzda AİHS'in öngördüğü şartlardan daha katı şartlara bağlanmıştır.

- Tutuklamadan ve tutuklamanın uzatılmasına ilişkin her karardan tutuklunun bir yakınına veya belirlediği bir kişiye, hâkimin kararıyla gecikmeksizin haber verilir.
- Ayrıca, soruşturmanın amacını tehlikeye düşürmemek kaydıyla, tutuklunun tutuklamayı bir yakınına veya belirlediği bir kişiye bizzat bildirmesine de izin verilir.
- Şüpheli veya sanık yabancı olduğunda tutuklanma durumu, yazılı olarak karşı çıkmaması halinde, vatandaşı olduğu devletin konsolosluğuna bildirilir.

Tutuklanan kişilerin makul süre içinde yargılanma ve soruşturma ve kovuşturma sırasında serbest bırakılmayı isteme hakları vardır. Serbest bırakılma, ilgilinin yargılama süresince duruşmada hazır bulundurulmasına veya hükmün yerine getirilmesini sağlamak için bir güvenceye bağlanabilir.

- Şüpheli veya sanığın tutukluluk hâlinin devamına veya saliverilmesine hâkim veya mahkemece karar verilir.³ Ret kararına itiraz edilebilir.
- Dosya bölge adliye mahkemesine veya Yargıtay'a geldiğinde saliverilme istemi hakkındaki karar, bölge adliye mahkemesi veya Yargıtay ilgili dairesi veya Yargıtay Ceza Genel Kurulunca dosya üzerinde yapılacak incelemeden sonra verilir; bu karar re'sen de verilebilir.

Saliverilme istemi üzerine merciince, cumhuriyet savcısı, şüpheli sanık veya müdafii dinlendikten sonra istemin kabulüne, reddine, adli kontrol uygulanmasına karar verilebilir. Bu kararlara itiraz etmek mümkündür.

Her ne sebeple olursa olsun hürriyeti kısıtlanan kişi kısa sürede durumu hakkında karar verilmesine ve bu kısıtlamanın kanuna aykırılığı halinde, hemen serbest bırakılmasını sağlamak amacıyla yetkili bir merciye başvurma hakkına sahiptir.

Tutukluluğun incelenmesi CMK 108'de düzenlenmiştir. Hâkim veya mahkeme sanığın tutukluluk halinin devamına, her oturumda veya koşullar gerektirdiğinde oturumlar arasında ya da 30 günü geçirmeyecek şekilde, cumhuriyet savcısının istemi üzerine veya re'sen, kanunda belirtilen hükümleri de göz önünde bulundurarak karar verir.

2.2.4. Hukuka Aykırı Tutuklamanın Sonucu

Hukuka aykırı bir tutuklama işlemine tabii tutulan kişilerin uğradıkları zarar, tazminat hukukunun genel prensiplerine göre devletçe ödenir. Koruma tedbirleri nedeniyle tazminat, CMK'nın 141, 142, 143 ve 144. maddelerinde ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.

³ CMK m.103'de, istisnai olarak cumhuriyet savcısına soruşturma aşamasında saliverme yetkisi verilmiştir.

3. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ'NE GÖRE GÜVENLİK VE ÖZGÜRLÜK HAKKI KAPSAMINDA TUTUKLAMA

3.1. Özgürlük Karinesi ve Tutuklama

3.1.1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne (AİHS) Göre Tutuklama

AİHS 5. maddesi *özgürlük ve güvenlik hakkını* düzenlemektedir. Bu hak benzersiz bir haktır ve bu ifade bir bütün olarak ele alınır. AİHS 5. maddesinin 1'e B ve C bentlerinde kişinin yakalanmasından ve tutulmasından bahsedilmektedir. Tutulma, tutuklamadan daha geniş bir kavram olmakla birlikte tutuklamayı da içerir. Yakalama ve tutuklama kişinin güvenliği ile bağlantılıdır ve fiziksel özgürlük bağlamında algılanmalı, farklı çerçevelerde değerlendirilmemelidir.⁴

3.1.2. Özgürlük Karinesi

Suç işlediği hakkında geçerli şüphe bulunan kişiler, makul bir süre içerisinde yargılanma hakkına sahiptir. Yargılama süresince ana kural kişinin özgür olmasıdır. Özgürlüğün kısıtlanması ise, yani tutuklama istisnai bir durum olup bu tedbire başvurma kısıtlı ve zorunlu sebeplerle mümkün hale gelebilir. Tutuklanan herkesin ise, tutuklamanın kanuna uygunluğu hakkında kısa bir süre içinde karar verilmesi ve yasaya aykırı görülmesi halinde kendisini serbest bırakması için bir üst mahkemeye başvurma hakkına sahiptir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), 8 Haziran 1995 tarihli Mansur-Türkiye davasında, ulusal mahkemenin müteaddit olarak detaylandırılmadan aynı ifadeler, hatta aynı kalıplar kullanılarak kişinin tutuklama halinin devamı doğrultusunda karar verilmesini hâkimin, kolluk kuvvetlerinin kararını onaylaması gibi görmekte ve sözleşmenin ihlali olarak yorumlamaktadır.

3.1.3. Hukuka Uygunluk

AİHM'e göre tutuklama kararı hukuka uygun olmalıdır. Tutuklama yasada belirtilen usule uygun yürümelidir. Hukuka uygunluk hem usul hem de esasa yönelik olarak yorumlanmalıdır. Tutuklama, milli hukuka ve AİHS'e uygun olmalıdır; keyfi olmamalıdır. AİHM'de 24 Mart 1997'de eski Bulgaristan başbakanlarından birinin, bazı kamu fonlarının gelişmekte olan ülkelere aktarılmış olması sebebiyle özgürlüğünden mahrum edilmesine ilişkin ulusal mahkeme kararının görüşüldüğü Lukanov-Bulgaristan davası ilginçtir. AİHM tutuklamaya yol açan bir fiilin cürüm ve hukuka aykırı olduğunun kanıtlanmaması ve makul bir şüphenin varlığına dair delil bulunmamasını 5. maddenin ihlali olarak görmüştür. Herhangi bir tutuklamada hukuki zemin tutuklama devam ettiği müddetçe muhafaza edilmelidir. AİHM, 22 Mart 1995 tarihli Quenn-Fransa davasında kanuna uygun tutuklanmış

⁴ Abdulkadir Kaya, *İnsan Hakları Uygulamaları*, Ankara, 2010, s. 93 vd.

bir kişinin tahliye kararının 11 saat kadar bekletildikten sonra başvuru sahibine bildirilmesini sözleşmenin ihlali olarak görmüştür.

Tutuklamalarda bir gerekçe gösterilmez ise, AİHM 5. maddenin birinci paragrafının ihlal edildiğine karar vermektedir. Sadece ulusal hukuka uygun olarak verilen tutuklamalar da yine AİHS 5/1'e aykırıdır. Ancak tutuklama sözleşmede öngörülen gerekçelere dayandırıldığı hallerde bile sözleşme bu uygulamanın toplam süresinin kabul edilebilirliği açısından sınırlayıcı olarak değerlendirilebilir.

3.1.4. Yetkinin Keyfi Kullanımı

Suç işlediğinden şüphelenilen kişiye nasıl muamele edileceği hususunda kanunda pek çok seçenek vardır. Bir suç şüphesi söz konusu olduğunda bu seçenekleri, özgürlüğü en az kısıtlayandan en çok kısıtlayana doğru mukayeseli bir şekilde değerlendirmek gerekir. Tutuklama bu seçenekler arasında en zalim olanıdır. Her ne kadar tutuklama kararı şeklen, ulusal hukuka ve AİHS'ye uygun olsa da, başvurulabilecek daha hafif koruma tedbirlerinin göz önüne almamak keyfiyet unsurunu içereceğinden bu durum sözleşmeye aykırıdır. Nitekim bu konuda, AİHS'ye uygun olarak iç hukukumuzda düzenleme mevcuttur.⁵

Hukuka uygun bir yetkinin, özellikle yasadışı bir amacı gerçekleştirmek üzere kullanımı, AİHS hükümleri çerçevesinde kabul edilemez. AİHM, 18 Aralık 1986 tarihli Bozana-Fransa davasında şu kararı vermiştir: Başvuru sahibi kişi, sınır dışı edilmek üzere tutuklanmış ancak Fransa mahkemesi iadeyi reddetmiştir. Bunun üzerine polis, İtalya'ya iade işlemlerini kolaylıkla yapan İsviçre polisine İspanya sınırı çok yakın olmasına rağmen kişiyi teslim etmiştir. İsviçre de bu kişiyi İtalya'ya iade etmiş, İtalya da bu kişiyi cezaevine kapatmıştır. AİHM, bu durumu AİHS m.5/1 aykırı görmüştür. Bu davada başvuru sahibi, sözde sınır dışı edilmek üzere alıkonulmuş ancak alıkonulma hali bu kişinin başka bir ülkeye iadesiyle ilgili kısıtlamadaki boşluktan yararlanmak amacıyla kullanılmıştır. Dolayısıyla AİHM, kanuna karşı ve sözleşmeye karşı hileyi reddetmektedir.

3.1.5. Erişilebilirlik, Öngörülebilirlik ve Diğer Teminatlar

Bir konuda tutuklama yetkisi olsa ve bu yetki kötüye kullanılsa bile, AİHS açısından uygulanacak kanunun kabul edilebilir olmasında temel olan vasıfların bulunmaması durumunda AİHM göre, tutuklama için gerekli hukuki dayanak yoktur. Uygulanacak kanun AİHS'de belirtilen ölçütlere uygun olmalıdır. AİHM Amuar-Fransa davasında yabancıların ulaşamayacağı bir sirkülere istinaden kişinin tutuklanmasını yasanın somut olmadığı gerekçesiyle AİHS'e aykırı bulmuştur. Yasada kesinlik ve net kurallar olmalıdır, özgürlükten

⁵ CMK'nın "tutuklama kararı" nı düzenleyen 101. maddesi, tutuklama kararının verilmesinde, daha hafif sınırlamalara sahip adli kontrol müessesesinin uygulanmasının yetersiz kalacağına hukuki ve fiili belirtilerinin tartışılması gerektiğini düzenlemiştir.

mahrumiyet uygulaması gizli ya da yayınlanmamış bir yasa hükmüne göre gerçekleştirilmemelidir. Devlet makamları arasında karışıklığa yol açacak kadar muğlâk bir yasa hükmü hukuka uygunluk şartını taşımaz. Şayet asayiş bozmak gibi muğlâk bir kavram, yüksek mahkeme kararıyla net bir kavrama dönüşmüş ise, bu durum hukuka uygundur.⁶

3.1.6. Makul Şüphe

Tutuklanan kişiyi doğrudan suçla ilişkilendirecek fiillere ait kanıt, belge ya da bu tür adli bulgular olması gerekir. Yani bir kişinin bir suç işleminde bir gösterge olarak ne kadar güvenilir olursa olsun duygu, içgüdü, varsayım ya da etnik, dini vs. önyargılara dayandırılan bir gerekçe ile özgürlükten mahrumiyet gerçekleştirilemez. Sadece güvenilir ancak gizli bilgi olduğu öne sürülerek kişi tutuklanamaz.⁷

Tutuklanan kişi ile suç teşkil edebilecek olaylar arasındaki ilişkiyi kanıtlamak yeterli değildir. Aynı zamanda bu olayların iddia edilen suçun kapsamına girdiğini gösteren bulguların da olması gerekir.

3.2. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne Göre Kişiyi Alıkoyma ve Tutuklama Gerekçeleri

AİHM bir suç işlendiğine dair hakkında makul şüphe bulunan bir kişinin yargılanma öncesi alıkoyma halinin devamına ilişkin dört gerekçe belirtmiştir. Bu gerekçeler, kişinin kaçması riski, yargı sürecine müdahale riski, suçu önleme ihtiyacı ve kamu düzenini muhafaza etme ihtiyacıdır.⁸

Bir kişinin özgürlüğünden mahrumiyet halinin devamı uygulamasını haklı göstermek için, bu gerekçelerin bir ya da bir kaçının kullanılması yeterli olmayıp, bu gerekçelerin ancak kişinin durumuna gerçekten uygulanabileceğinin yeterli ve açık bir şekilde ortaya konmasından sonra tutukluluk geçerli olacaktır.

3.2.1. Kişinin Kaçma Riski

Kişinin yakalanması kolay olmamış ise, kaçma riskinin olduğu kabul edilir. AİHM çok ağır bir cezanın beklenebilecek olmasını ise, tek başına tutuklama için yeterli görmemektedir. Kişinin toplumsal statüsünün, ailevi durumunun ve karakterinin yargılama sürecine müdahale riski olması halinde ise AİHM, tutuklamaya cevaz vermektedir.

⁶ Monica Macovei, *Kişinin Özgürlük ve Güvenlik Hakkı*, İnsan Hakları El Kitapları, No.5, Avrupa Konseyi, Eylül 2007.

⁷ 30 Ağustos 1990 tarihli Fox-Birleşik Krallık davası.

⁸ Türk Hukuku'nda yalnızca kişinin kaçma ve yargı sürecine müdahale riski tutuklama sebebi olarak kabul edilmiş olup, suçu önleme ihtiyacı ve kamu düzenini muhafaza etme sebepleri Türk Hukuku'nda tutuklama sebebi değildir.

3.2.2. Suçu Önleme İhtiyacı

Suç önleme ihtiyacı, ağır bir suçun söz konusu olduğu durumlarda özgürlükten mahrumiyet uygulamasının sürdürülmesi için meşru bir gerekçe olarak kabul edilebilir. Ancak gelecekte suç işlenebileceği doğrultusunda endişe haklı, bu özel durumda alınacak tedbir de gerekli olmalıdır. Bu konuda değerlendirme yaparken özellikle söz konusu kişinin geçmişi ve kişiliği başta olmak üzere, dava ile ilgili tüm şartların dikkate alınması gerekir. Dolayısıyla, söz konusu kişinin davaya konu olan suça benzer ya da aynı tür suçtan hüküm giymiş olması önem arz eder. Ayrıca, soruşturmanın başlangıç tarihinden itibaren kişinin alıkoyması kararının verilmesine yol açan suçtan sonra, hüküm giymesine kadar geçen sürede işlendiği anlaşılan diğer suçlar da önem kazanacaktır. Suçu önleme ihtiyacı sebebiyle tutuklama veya kişiyi alıkoyma, Türk hukukunda düzenlenmemiştir. Uygulamada kadın, töre ve namus cinayetleri konusunda böyle bir duruma ihtiyaç vardır.

3.2.3. Kamu Düzenini Koruma İhtiyacı

İnsan öldürme gibi ağır bir suçun mağdurunun yakınlarının ya da kamuoyunun vereceği tepkinin kamu düzenini bozması halinde bu durum söz konusu olabilmektedir. Bilhassa, şartlı salıvermeler ile tutuklamalarda bu konu tartışılmaktadır. İnsan öldürme suçunun mağdurunun yakınlarının faile yönelik suç işleyebileceğine ilişkin endişelerin muğlâk olması halinde, AİHM bu tedbiri kabul etmemektedir. AİHM, bu gerekçenin yalnızca kamu düzeninin zarar görmesi tehlikesi bulunduğu süre zarfında geçerli olabileceğini vurgulamıştır⁹.

3.3. Diğer Özgürlükten Mahrumiyet Gerekçeleri

Mahkeme emri ve kanunla tanımlanan yükümlülük, küçüklerin alıkoyması, akli dengesi yerinde olmayan alkolik, uyuşturucu bağımlısı, serseri kişilerin alıkoyması ya da bulaşıcı hastalıkların yayılmasını önlemek amacıyla alıkonulma AİHS'nin 5. maddesinde düzenlenmiştir. Ancak raporun amacı doğrultusunda bu konulara değinilmeyecektir.

3.4. Terörle Mücadele ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)

AİHM bu konuyu 5. madde kapsamında değerlendirmektedir. Özellikle, terör örgütü ve sanıkların yargılama sürecini tıkadıkları durumlarda, yargıya müdahale riskinin somut verilere dayanması halinde tutuklama ile ilgili kanuni süreler aşılabilecektir.

⁹ Letelier-Fransa davasında alıkoyma halinin devamına kamu düzeninin korunması ihtiyacı mesnet teşkil edecek bir gerekçe olarak tespit edilmiştir. Ancak bu durum çok istisnaidir. Bu davada AİHM, başvuru sahibinin karısını öldürmüş olması nedeniyle ne suçun özelliğini ne de suçun işlendiği şartlara ilişkin ulusal mahkemelerin verdiği kararda gösterdiği gerekçeleri ikna edici bulmuştur.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi 11 Temmuz 2002 tarihli toplantısında, insan hakları ve terörle mücadele hakkındaki temel ilkeleri belirlemiştir.¹⁰

Devletler yetki alanları dâhilinde bulunan herkesin temel haklarını, özellikle de yaşama hakkını terör eylemlerine karşı korumaya yönelik olarak tedbir almakla yükümlüdür. Bu müspet yükümlülük, devletin bu ilkeler uyarınca terörle mücadelesini tamamen haklı kılar.

Devletin terörle mücadele konusunda aldığı tüm tedbirlerin her türlü keyfiyetten ayrımcı ya da ırkçı muameleden uzak, insan haklarını ve hukukun üstünlüğünü gözeten tedbirler olması ve uygun bir denetime tabii olması gerekir. Alınan herhangi bir tedbirin insan haklarını kısıtlaması halinde bu kısıtlamaların, mümkün olduğunca açık bir şekilde ifade edilmesi, gerekli olması ve güdülen amaçla doğru orantılı olması gerekir.

Terör eylemine karıştığından şüphelenilen ve tutuklanan bir kişi, tutuklama halinin hukuka uygunluğunun düzenli aralıklarla yargı gözetimine tabii olması hakkına sahiptir. Bunun yanında masumiyet karinesinden faydalanır, bağımsız tarafsız ve kanunlara uygun olarak kurulmuş bir mahkeme tarafından adil yargılanma hakkı vardır. Terörle mücadelede, avukat bulma ve avukatla görüşmeye ilişkin düzenlemeler, dava dosyasına erişim ile ilgili düzenlemeler, kimliği gizli tanıkların ifadelerine başvurulması hallerinde savunma hakkına belirli kısıtlamalar getirilebilir.

Savunma hakkına getirilen bu tür kısıtlamalar, amaçlarıyla kesinlikle orantılı olmalı, takibatın adil bir şekilde yürütülmesini sağlamak ve usule ilişkin hakların esasını kaybetmemesi için zanlının menfaatini korumaya yönelik telafi edici tedbirler alınmalıdır.

Terör eylemi sebebiyle tutuklanan bir kişi, her koşulda insan onurunu gözeten bir muameleye tabi tutulmalıdır. Avukat ve müvekkili arasındaki görüşmeler de dâhil olmak üzere, haberleşme ile ilgili düzenlemeler ve muhaberatının takibi, tutuklunun özel güvenlik sağlanan bölümlere yerleştirilmesi ya da başka bir tutukevine yerleştirilmesi gibi hususlar itibarıyla alınan tedbirin, güdülen amaçla orantılı olması şartıyla diğer mahkûmlara uygulanandan daha fazla kısıtlamaya tabii tutulmasına gerek duyulabilir.

Terör suçları ile ilgili şüphelilerin Türkiye'deki gibi özel mahkemeler kurularak yargılanmalarının ve tutuklanmalarının AİHS uygun olup olmadığı tartışılmaktadır. AİHM, özel mahkemelerin kurulmasının gerekli olup olmadığını ya da ne şekilde işlediğini tespitten ziyade, bu tür mahkemelerin başvuru sahibinin adil yargılanma hakkını ihlal edip etmediğini önemsemektedir. Kuşkusuz burada dikkate alınması gereken husus, demokratik bir

¹⁰ İnsan Hakları ve Terörle Mücadele Hakkında İlkeler, İnsan Hakları Genel Müdürlüğü Avrupa Konseyi, Ekim 2003.

toplumda mahkemelerin kamuoyu ve hepsinden önemlisi cezai takibat açısından sanık nezdinde güven uyandırması gerektiğidir.¹¹

4. TUTUKLULUK SÜRELERİ

4.1. Türkiye’de Tutukluluk Süreleri

Tutuklulukta geçecek süre Ceza Muhakemeleri Kanunu’nun (CMK) 102. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, ağır ceza mahkemesinin görev alanına girmeyen işlerde¹² tutukluluk süresi en çok bir yıldır. Bu süre gerekçeleri gösterilerek 6 ay daha uzatılabilir.

Ağır ceza mahkemesinin görev alanına giren işlerde ise tutukluluk süresi, en çok 2 yıldır. Zorunlu hallerde bu süre gerekçesi gösterilerek 3 yıl daha uzatılabilir. Dolayısıyla toplamda bu süre, beş yılı aşamaz.

CMK 252/2 maddesine göre 250. maddenin 1 fıkrasının c bendinde öngörülen suçlar bakımından kanunda öngörülen tutuklama süresi iki kat uygulanır.

CMK, ağır ceza mahkemesinin görev alanına giren işlerde 5 ve 10 yıl gibi tutukluluk süreleri öngörmektedir.

Ağırlaştırılmış müebbet, müebbet ve 10 yıldan fazla hapis cezasını gerektiren suçlar ağır ceza mahkemesinin görevine girer. Mahkemelerin görevleri belirlenirken kanunda yazılı cezanın ölçü olarak kullanıldığı hallerde 5235 sayılı Kanun’un 14. maddesi uyarınca cezanın üst sınırı esas alınır.

CMK 102. maddeyi değerlendirmek gerekirse ulusal yasalardaki tutukluluk süresinin uzunluğu AİHM açısından önem taşımaz. AİHM açısından önemli olan, somut olaydaki tüm koşullara göre suçsuzluk karinesi çürütülerek tutuklamayı meşru kılan tüm unsurların bulunup bulunmadığının araştırılmasıdır. Eğer bu araştırma neticesinde tutuklamanın devamı zorunlu ise, tutukluluk süresi uzatılabilir. Bu nedenle mahkemeler basmakalıp kararlar vermekten kaçınmalıdırlar. Muhakeme maddi gerçeği ortaya çıkarmalı, etkin olmalı, hızlı yürümlü ve kaliteli olmanın şartlarını taşımalıdır. Devlet kendi idari ve yargısal organlarına atfedilebilecek gecikmelerden sorumludur. Gerekli özenin gösterilmemek ve makul süratle hareket edilmemek sorumluluk gerektirir.¹³

¹¹ 24 Mayıs tarihli Hauschildt-Danimarka davası.

¹² 5235 Sayılı Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev Ve Yetkileri Hakkında Kanun’un 12. maddesine göre, “Kanunların ayrıca görevli kıldığı hâller saklı kalmak üzere, Türk Ceza Kanununda yer alan yağma (m. 148), irtikâp (m. 250/1 ve 2), resmi belgede sahtecilik (m. 204/2), nitelikli dolandırıcılık (m. 158), hileli iflâs (m. 161) suçları ile ağırlaştırılmış müebbet hapis, müebbet hapis ve on yıldan fazla hapis cezalarını gerektiren suçlarla ilgili dava ve işlere bakmakla ağır ceza mahkemeleri görevlidir”.

¹³ CMK m.141 – 144’de, devletin koruma tedbirlerinden kaynaklanan sorumluluğu düzenlenmiştir.

AİHM 08.08.2006 tarih ve 4904899 sayılı Hüseyin Esen-Türkiye kararında, 5 yıl 4 ay süren tutukluluk halinin devamına ilişkin Türk mahkeme kararını, kaçma ve delilleri karartma tehlikelerinin neler olduğunu belirtmeyi ihmal ettiğinden dolayı AİHM 5/3 maddesine aykırı bulmuştur.

AİHM'in 2 yılı aşan tutukluluk süreleri için kabul ettiği ölçütler şöyle sıralanmaktadır:

- çok inandırıcı nedenler,
- çok dikkatli ve özenli davranışlar,
- tek başına uzun süreli bir tutukluluk halini haklı göstermese bile, yeterli suç şüphesinin ve kaçma tehlikesinin bulunması ve bunun gerekçeli, somut olaya göre izahı,
- yargılama sürecine ilişkin etkili ve hukuki koruma mekanizması ve imkânlarının bulunması.¹⁴

Tutukluluk ölçülülük ilkesine uygun olmalıdır. Tutuklulukla kişinin özgürlüğüne dokunulur ve kişi özgürlüğünden mahrum bırakılır. Tutuklulukta gereklilik ve orantılılık önemlidir. Yargılama sonunda verilecek ceza ile tutukluk süresi orantısız olmamalıdır.

Ceza hukuku maddi gerçeği ortaya çıkarmak zorundadır ve bu sebeple bazı araçlara ihtiyaç duyar. Bu araçların en etkin olanları ise koruma tedbirleridir. Muhakemenin sağlıklı yürüyebilmesi için bir yola ihtiyaç vardır. Yoldaki trafik ışık ve levhaları hatta bazen navigasyon cihazı olmaz ise menzile varılamaz. Muhakeme yolundaki koruma tedbirleri de adli kolluk, savcılar ve hâkimlere yol gösterir. Tutuklama bizatihi ceza değildir, koruma tedbiridir. Bu sebeple çağdaş ülkelerdeki ve mukayeseli hukuktaki anlayış göz ardı edilmemelidir.

Uygulamada halk tutuklamayı ceza gibi görmektedir. Yasal gereklilikler dışında, bazı özel hallerde halkın adalet duygusunu tatmin; mağduru ve toplumu yatıştırmak ve sakinleştirmek; sanığın serbest kalmasına karşı oluşacak tepkiyi önlemek; emniyet ve jandarma yetkililerinin suçla mücadelesini teşvik etmek; devleti ve toplumu korumak adına kişisel ideolojileri öne çıkarmak amaçlı tutuklamalara istisnai olarak başvurulsa bile bu hususun genel olduğuna dair yaygın bir kanaat vardır. Bu sebeple bilhassa CMK'daki katalog suçlar uygulaması kısmen sorunlu gözükmektedir. Adli kontrol uygulamaları öne çıkmamakta, tutuklamalarda risk koşulu yeteri kadar analiz edilmemektedir.

¹⁴ Prof. Dr. Muharrem Özen, Yard. Doç. Dr. Devrim Güngör, Yard. Doç. Dr . Güneş Okuyucu Ergin "AİHM ışığında Türk hukukunda tutukluluk süresine ilişkin değerlendirmeler," Ankara barosu.org (Ankara Barosu Dergisi Yıl 68 sayı 2010/4 s. 186).

4.2. Bazı Çağdaş Ülkelerde Tutukluluk Süreleri

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin genel içtihatlarına göre iki yılı aşan tutukluluk süreleri çok istisnai hallerde mümkündür. Fransa Ceza Usul Kanunu'nun 145/1 maddesi uyarınca asliye ceza mahkemelerinin yargı yetisine giren suçlarda tutukluluk süresi 4 aydır. Bu süre kimi suçlarda 4 ay daha uzatılabilir. Suçun ağırlığına göre tutukluluk sürelerinin aşamalı olarak arttırıldığı bu sistemde terör, uyuşturucu kaçakçılığı gibi suçlarda tutuklama süresi 4 yıl olabilmektedir. Bir diğer ülke İskoçya'da suçun ağırlığına bakılmaksızın bir kimse en fazla 110 gün tutuklanabilirken, Avusturya'da beş yıl hapis cezasını aşan suçlarda en fazla iki yıllık bir tutuklama süresi öngörülmektedir.

Almanya'da ölçülülük ilkesi, hızlandırma ilkesi ve ceza muhakemesi sonucu verilecek hapis cezasına ilişkin mahkeme kararının güvence altına alınması amacıyla tutuklama yapılabilir. Almanya'da hürriyeti bağlayıcı bir ceza ve hürriyeti bağlayıcı tedbire ilişkin bir mahkeme kararı olmadığı sürece kural olarak tutukluk hali 6 aydan daha uzun olamaz. Ancak, eyalet mahkemesi bu sürenin uzatılması yönünde karar verebilir. Bu kararın verilme şartı ise özel bir zorluk ya da kapsamlı bir hazırlık soruşturması ya da bunlar dışında başkaca önemli bir nedenin kararın verilmesine imkân tanımaması ve tutukluluk halinin haklı çıkarılması olarak sıralanabilir. Tutukluluğun 6 aydan daha uzun olması uygulamada ender rastlanan bir durum değildir.¹⁵ 2006 yılında yapılan bir araştırmaya göre Almanya'da tutukluların % 75'i 1 ila 6 ay arasında tutuklu kalırken, % 18,4'ü 6 ila 12 ay arasında sadece % 6,2'si 1 yıldan fazla tutuklu kalmaktadır.¹⁶

Özel nitelikli suçlarda İtalya, Portekiz, İspanya, Yunanistan gibi Avrupa Konseyi üyesi ülkelerde tutukluluk süresi iki yılı bulmaktadır. Avrupa Konseyi İşkencenin Önlenmesi Komitesi Başkanı Mauro Palma Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Türkiye Başkanlığı tarafından düzenlenen "etkin denetim ve standartlar yoluyla gözaltı koşullarının iyileştirilmesi" seminerinde özel nitelikli suçlarla mücadelede iki yıllık tutukluluk süresinin uzun olduğunu belirtmiştir. Uzun süreli tutukluluğun masumiyet karinesine aykırı olduğu ve ceza evlerini aşırı kalabalıklaştırarak insanın fiziki ve ruhi dengesini bozduğu konusunda mutabakat vardır.

¹⁵ Avukat Mehmet Kılıç, "Alman Hukukunda Tutuklulukta ölçülülük ilkesi," Ankarabarusu.org.tr (Ankara Barosu Dergisi 2011/1 .s. 203).

¹⁶ Federal Ministry of Justice, *Criminal Justice in Germany*, Fifth Edition, 2009, p. 22 ve Ceren Mutuş, "İnsan Hakları Kamu Vicdanı Adalet Üçgeninde Tutukluluk Skandalı," www.usakgundem.com, 10 Ocak 2011.

4.3. AİHM Göre Tutukluluk Süreleri

AİHS'nin 5/3 paragrafı bu konu ile ilgilidir.¹⁷ Tutuklama süresi hiçbir zaman makul bir süreyi geçmemelidir. AİHM Punzelt-Çek Cumhuriyeti davasında; bir davada alıkoyma halinin sürdürülmesi, ancak masumiyet karinesine rağmen özgürlük hakkında feragat edilmesini gerektirecek ölçüde bir kamu menfaati bulunduğu dair açık bulgular olması halinde haklıdır, denilmektedir.

AİHM tutuklanan kişinin bir suç işlediğine dair makul bir şüphenin mevcudiyetini asli bir şart olarak görmekle birlikte tutuklama üzerinden belirli bir süre geçtikten sonra artık makul şüphe şartını yeterli görmemektedir. Dolayısıyla yargı makamlarının belirttiği gerekçelerin tutuklamayı haklı kılmaya devam edip etmediklerini incelemeleri gerekmektedir. Bu süre kişinin yakalandığı andan başlayan ve salıverilmesine kadar devam eden süredir. Sanık mahkemede hüküm giymiş ise, tutuklama halinin devam etmesi bu durumu kapsamaz. Ancak temyiz mahkemesi tarafından karar bozulur ve yeniden yargılama kararı verilirse, kararın bozulmasından yeniden yargılama sonucu verilecek karara kadar geçen süredeki alıkoyma da dikkate alınır¹⁸.

Tutuklama süresini haklılığının kanıtlanması gerekir. Bir yıldan uzun süreler, mesela jandarma, Jecius-Litvanya davasındaki 14 ay 26 günlük süre uzun telakki edilmiştir. 2-3 yıl arasındaki tutuklama süreleri çeşitli davalarda hem kabul edilebilir hem de kabul edilemez bulunmuştur. (Punzelt-Çek Cumhuriyeti davası), benzer bir şekilde 3-4 yıllık sürelerde bazı davalarda kabul edilebilir bazılarında ise kabul edilemez bulunmuştur. 5 yılı aşan tutuklama süreleri haklı bulunmamıştır. (27 Şubat 1992 tarihli Birou-Fransa davası. Tutukluluk süresi 5 yıl 2 ay 27 gün)

İç hukukta yargılama öncesi sanığın azami ne kadar süre alıkonulabileceğine ilişkin bir hüküm bulunması sözleşmeye aykırı değil ise de tek başına böyle bir azami süreden hareket etmek, aslen bir davanın kendine özgü koşullarının makul bir süre geçip geçmediğini belirlemesi açısından yanıltıcı olacaktır.

¹⁷ Bu maddenin 1.c fıkrasında öngörülen koşullara uyarınca yakalanan veya tutulu durumda bulunan herkes hemen bir yargıç veya adli görev yapmaya yasayla yetkili kılınmış diğer bir görevli önüne çıkarılır; kendisinin makul bir süre içinde yargılanmaya veya adli kovuşturma sırasında serbest bırakılmaya hakkı vardır. Salıverilme, ilgilinin duruşmada hazır bulunmasını sağlayacak bir teminata bağlanabilir.

¹⁸ AİHM'nin hüküm kavramına verdiği anlam ile CMK'nın bu kavrama verdiği anlam örtüşmemektedir. AİHM, temyiz aşamasını AİHS m.5/1.a. kapsamında, yani hükümlülük olarak değerlendirmemektedir. Oysa temyiz aşamasında tutuklu olan sanığın CMK' ya göre hükümlü olarak kabul etmek mümkün değil ise de Yargıtay Ceza Genel Kurulu Hizbullah davası sanıklarının tutukluluk süreleri 10 yılı aştığından dolayı salıverilmelerine dair ilgili daire kararının görüşüne itibar etmeyerek AİHM görüşüne benzer bir yorum getirmiştir. Kanaatimizce tutuklulukta azami sürelerin hesabında temyiz aşamasında geçen süreyi hesaba katmamak kanuna aykırıdır.

Uzun süreli tutuklamaların kabul edilebilir bulunduğu davalar, daha ziyade suçun özellikleri, olaya karışan potansiyel şüpheli sayısı ya da sanığın davranışları sebebiyle davanın karmaşık olmasından kaynaklanan bazı zorlukların bulunduğu davalardır. Fakat takibat esnasında yargılama makamları fiilen gerekli titizliği göstermiş olmalıdırlar. Bu davalarda istisnai özellikler özel olarak oluşturulmuş bir birim tarafından ele alınabilir ya da mevcut kaynaklara ilaveten ek kaynaklar oluşturulabilir. Ancak her şeyden önce, kovuşturma ile ilgili işlemlerin toplam süresinin takip edildiği ve bu süreci hızlandırmak için gereken her çabanın sarf edilmiş olduğunun kanıtlanması gerekir.¹⁹

AIHM şüpheli bir kişinin herhangi bir şekilde yargı ile işbirliği yapma yükümlülüğü bulunduğunu düşünmez. Ancak şüphelinin bu şekilde davranmaması genel anlamda soruşturma sürecinin ilerlemesini yavaşlatan bir unsur olarak görülür. V. W.-İsviçre davasında başvuru sahibi, 60 şirketin yönetimini ilgilendiren bir dolandırıcılık suçunu araştıran yetkililere ifade vermeyi reddetmiştir. İşbirliği yapmaması ve soruşturma sürecinin fiilen engellenmesi de yargılama öncesi toplam alıkoyma süresinin aşırı uzun olup olmadığının tespitinde dikkate alınacaktır. AIHM Jablonski-Polonya davasında başvuru sahibinin alıkoyma süresini, kişi daha önce kendisine zarar verdiği ve dolayısıyla yargı sürecini tıkadığı gerekçesiyle, kanunen öngörülen 3 yıl sınırlamasının aşılması doğrultusunda karar vermiştir.

5. TUTUKLULUK İLE İLGİLİ DİĞER BAZI SORUNLAR VE MUHTEMEL ÇÖZÜM YOLLARI

Yukarıda detaylı bir şekilde ele alınan tutukluluk kavramı ve tutukluluk süreleri ile ilgili olarak ülkemizde gerek uygulamadan, gerekse de yasal düzenlemelerdeki boşluklardan kaynaklanan diğer bazı sorunları ve eksiklikleri dile getirmenin faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu çerçevedeki bazı sorunları ve eksiklikleri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür.

- Türkiye'deki ağır ceza mahkemelerinde ortalama 1622 günde bir dava sona ermektedir. Yargıtay'da bekleyen 1,5 milyon civarında dosya vardır ve Yargıtay dosya başına altı dakika ayırabilmektedir. Bu yoğun iş yükü sebebiyle mahkemelerin tutuklama konusunda sağlıklı kararlar vermelerini beklemek pek mümkün görünmemektedir. Bu nedenle Yargıtay'ın iş yükünü hafifleteceği değerlendirilen İstinaf mahkemelerinin kuruluş işlemlerinin hızlandırılması uygun olacaktır.
- Yargının iş yükünü kesin olarak azaltmanın tek çözümünün yargıya giden dava sayısını düşürmek olduğu konusunda hemen herkes hemfikirdir. Dava sayısını azaltmak, hukuk

¹⁹ İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'nin 27.06.1968 tarihli Wemhoff-Almanya kararında, taraf Devletin kişiyi makul sürede yargılaması, yargılayamıyor ise serbest bırakarak tutuksuz olarak yargılaması gerektiği belirtilmiştir.

davalarında yargılama giderlerinin arttırılarak ciddiyetsiz konular için yargının önüne gidilmesinin engellenmesi ve “uzlaşma” kurumunun aktif bir şekilde -belki de zorunlu bir şekilde uygulanması ile-; ceza davalarında ise ABD’de uygulanan iddia pazarlığı (plea bargain) yolunun acil bir şekilde yürürlüğe sokulması ile mümkün olabilecektir. ‘ABD’de başarılı bir şekilde uygulanan bu sistem sayesinde ülkede yargının iş yükü büyük ölçüde hafiflemiş ve mevcut birçok davanın 1-2 ay gibi çok kısa sürelerde bitirilmesi sağlanmıştır. Bu sistemde savcı şüpheliye bir miktar ceza önermekte (örneğin 10-15 yıl) ancak anlaşma yoluna gitmediği takdirde, yargılama sonucunda alacağı cezanın (20 yıl-24 yıl) olacağını belirtmektedir. Şüpheli anlaşma yoluna gittiği takdirde yargılama sonlanmakta ve doğrudan cezanın infazı aşamasına geçilmektedir. Bu yolla hem yargılama için gerekli olan kaynaklar tüketilmemekte, hem de şüphelinin cezalandırılması sağlanmaktadır. Bu sistemin uygulamaya geçirilmesi halinde ülkemizde mevcut birçok ceza davası daha yargılama aşamasına geçilmeden sonlanacak ve mahkemelerin iş yükünden kurtularak daha rahat bir ortamda karar vermelerinin önü açılacaktır. Dava yoğunluğu ve nüfusu yüksek olan Türkiye gibi ülkelerde yargılama sürelerinin kısaltılması ancak bu yolla olacaktır. ABD’deki suçlarda mahkûmiyetlerin %90’ının İddia Pazarlığı yolu ile gerçekleştirildiği göz önüne alındığı takdirde, bu ülkenin yaptığı kaynak tasarrufu belirgin bir şekilde ortaya çıkacaktır. Özellikle ülkemizde özel yetkili mahkemelerin görev alanına giren suçlarda tutukluluk sürelerinin nerede ise infaz niteliği taşıması nedeniyle, şüphelilerin de büyük bir kısmı anlaşma yolunu tercih edecektir.’²⁰

- Japonya’da mahkûmiyet oranı % 99,3, Türkiye’de ise %50 civarındadır. Dünya standartlarında üç kişiden ikisi hükümlü, 1/3’ü tutuklu iken ülkemizde tutukluluk oranı ½ ve tutuklu sayısı yaklaşık olarak 57,000 civarındadır. Tutukluluk sürelerinin uzunluğu birçok davada infaz haline dönüşmektedir. O nedenle Türkiye tutuklama yerine elektronik kelepçe uygulaması gibi alternatif yöntemleri mutlaka tartışmalıdır.
- Her ülkede, özellikle yüksek güvenlik riski oluşturduğu düşünülen belli sayıda tutuklu bulunacaktır. Bu tutukluların oluşturduğu düşünülen yüksek risk işledikleri suçlardan, tutukevinin yaşam sınırlarına gösterdikleri tepkilerden veya psikolojik-psikiyatrik profillerinden kaynaklanabilir. Bu tür tutuklularla ilgili olarak alınması gereken olağanüstü önlemler yüzünden insanlık dışı muamele riski artabilir. Böyle bir riskin oluşmaması için bu tür tutuklular diğer tutuklularla bir araya gelebilmeli ve kendilerine faaliyetler konusunda farklı seçenekler sunulmalıdır. Tutuklular kendileri ile ilgili riskin gerekli kıldığı andan daha uzun süre özel bir güvenlik rejimine tabi olmamalıdır. Bunun için yerleştirme kararının tutuklama kararını veren mercilerce düzenli olarak gözden geçirilmesi gereklidir. Uzun süreli tutukluların dış dünya ile temaslarını etkin bir biçimde

²⁰Burhan Doğuş Ayparlar, “Uzun Yargılama Süreci ve Tutukluluk Kurumu Üzerine Öneriler,” <http://www.usakgundem.com/yorum/359/uzun-yarg%C4%B1lama-s%C3%BCreci-ve-tutukluluk-kurumu-%C3%BCzerine-%C3%B6neriler.html>, 10 Ocak 2011.

sağlayacak yeni yasal düzenlemeler gereklidir. Tutuklularla cezaevleri aşırı kalabalıklaştırılmamalıdır.²¹

- Türk hukukunda tutuklama kararında nelerin yer alması gerektiği net olarak belirtilmemiştir. Bu sebeple hâkimlerce verilen tutuklama kararlarında belirli ilklere yer verilmelidir. Tutuklama kararlarında hukuki ve fiili nedenlerle gerekçe gösterilmelidir. Suçun tutuklama verilen bir suç olması, kuvvetli suç varlığını gösteren olgular, katalog suçları dışındaki suçlarda tutuklama tedbirinin önemi, verilmesi beklenen ceza veya güvenlik tedbiri ile orantılı olması gerekir. Hâkim tutuklama kararı verirken delilleri takdir eder ise kovuşturma sırasında takdir edilmesi gereken deliller soruşturma aşamasında takdir edileceğinden hâkim ihsası reyde bulunmuş olacaktır. Bunun önüne geçmek için Alman hukukunda tutuklama kararında yer alması gereken hususlar ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Buna göre, şüphelinin kimliği, şüphelinin işlediğinden kuvvetle şüphe edilen fiil; bunu işlediği zaman ve yer, suçun kanuni unsurları ve uygulanan ceza hükümleri tutuklama nedenleri açıklandığında devlet güvenliğini tehlikeye düşürmeyecekse kuvvetli suç şüphesini doğuran olgular ve tutuklama nedenini oluşturan olaylar; işin önem verilmesi beklenen yaptırım ile ölçülü olmama ihtimali var ise veya şüpheli bu hüküm uygulamasını talep etmiş ise tutuklama kararı verilirken somut olayda tutuklamanın neden ölçülü ve lüzumlu görüldüğünün gerekçesi belirtilmelidir.
- Tutuklamaya itiraz söz konusu olduğunda, itiraz edenin somut olarak gösterdiği ve önem arz eden itirazlar ve nedenler mevcut olgular çerçevesinde ele alınıp irdelenmeden itirazın reddi kararı vermemelidir. İtiraz incelemelerinde özgürlüğünden yoksun bırakılan kişi itirazını inceleyecek mahkeme önüne bizzat çıkarılmalıdır, kendisi çıkamıyorsa müdafii veya gerekiyor ise ücreti devlet tarafından karşılanmak üzere bir müdafii sağlanarak mahkeme önünde itiraz duruşmalı olarak incelenmelidir.²²
- Savcılıklar yaptıkları itirazlardan sanık veya avukatını haberdar etmelidirler. Bu konuda AİHM Fodale V. İtalya kararında savcının yaptığı itirazın sanık veya avukatı haberdar edilmediğinden AİHS 5/4 maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

²¹ CPT Standartları, Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Ceza ve Muamelenin Önlenmesi Komitesi, Strazburg, Eylül 2002, s. 27.

²² AİHM 19.03.2007 tarihli Duoa V. Polonya kararında itiraz eden veya müdafii aleyhteki iddialar, suçlamalar ve soruşturma dosyasında haberdar olmalı veya onlara itiraz duruşmasında önce erişebilmelidir. Savcı ve alıkonan kişi arasında silahların eşitliği ilkesinin gözetilmesi gerekmektedir. Tutuklamaya itiraz duruşmasında sanık müdafinin soruşturma dosyasındaki bilgilere ulaşamaması veya ulaşmanın engellenmesi halinde AİHS 5/4 maddesi ihlal edilmektedir. Yine AİHM 23.01.2001 Schöps V. Almanya kararında hazırlık soruşturması sırasında 7 ay süreyle avukatın soruşturma dosyasına ulaşmasının engellenmesi nedeniyle tutuklamaya itirazın reddine dair ulusal mahkeme kararını 5/4'de aykırı bulmuştur.

- Tutukluluk Süreleri re'sen, doğrudan doğruya incelenmelidir. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 108. maddesinde göre tutukluluk, soruşturma ve yargılama safhasında 30'ar günlük süreler halinde re'sen incelenir. Yine Ceza Muhakemeleri Kanunu'nun 104. maddesine göre şüpheli ve sanık soruşturma ve kovuşturma sırasında saliverilmelerini talep edebilirler. Bu talebe istinaden Cumhuriyet savcısı sanık veya müdafii görüşünü aldıktan sonra hâkim veya mahkeme 3 gün içerisinde kararını verir ve bu kararlara karşı itiraz yolu açıktır. İtirazda esas dosya üzerinde inceleme yapılır ancak gerek görüldüğünde Cumhuriyet savcısı, müdafii veya vekilinin dinlenmesine karar verebilmektedir. Tutuklamanın yasallığına karşı yapılacak itirazlar, dosya üzerinden yapıldığı sürece, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 5/4 maddesinin sanığın veya müdafii veya avukatının duruşma açılarak dinlenilmemesi nedeniyle sırf inceleme yöntemi açısından ihlal kararlarına neden olabilecektir. Ancak dava açıldıktan sonra, duruşmalar 30 günü aşmayan süreler içinde yapıldığından tutuklamaya itiraz duruşma sırasında incelenip taraflar dinlenilmeden karar verilse bile madde 5/4 için öngörülen yöntem uygundur. Ancak soruşturma süresi içinde özellikle ilk itirazdan sonraki tutukluluğun hukuksuzluğu konusunda yapılacak itirazların dosya üzerinden incelenmesi sonucunda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 5/4 maddesinin ihlali söz konusu olabilir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 11.04.2006 tarihli Şevk V.-Türkiye davasında, itirazın 41 gün sonra incelenmesini sözleşmenin m.5/4 hükmüne aykırı bulmuştur.
- Tutukluluğun devamı re'sen, belirli aralıklarla bu konuda tutuklu ve müdafiiiden gelen talep olmadan yapılmalıdır. Tutukluluğun ne kadar devam etmesi gerektiğine dair önceden bir kestirim yapmak mümkün olmayabilir. Bu konuda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi her davanın somut koşullarına göre değerlendirme yapmaktadır. Ancak yargılama uzadıkça basmakalıp ifadelerle tutukluluğun uzatılmasına Thomasi V.-Fransa davasında olduğu gibi ihlal kararı vermektedir.
- Son bir nokta olarak Türkiye'de tutukluların izin kullanımıyla ilgili bir değerlendirme yapılabilir. Tutukluların haklarına ilişkin olan 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 114. maddesinde, tutukluların izin kullanmasına ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Sadece istisnai olarak m.92/2'de CMK m.250/1'de yer alan suçlara ilişkin yapılan soruşturma ve kovuşturmalarda elde edilen bilgilerin doğruluğunun tespit edilmesi için, hükümlü veya tutukluların, rızaları da alınmak koşuluyla ilgili makamların izni çerçevesinde tutukevi veya infaz kurumundan çıkarılabileceği belirtilmiştir. Buna karşın, Kanunun 92 ila 97. maddeleri arasında "izinler" başlığı altında hükümlülere tanınmış birtakım izin hakları mevcuttur. Kanun koyucunun, hükümlülere ilişkin böylesine bir düzenleme yapıp tutuklularla ilgili herhangi bir düzenleme yapmamış olması isabetlidir. Çeşitli vesilelerle gündemde konuyu ele alan tartışmalar, insani bir ihtiyaç olan izin konusunu, tutuklamanın mahiyeti tam olarak kavranmadan yapılmaktadır. Zira tutuklama bir yaptırım olmayıp, yapılan ceza yargılamasında gerçeğin ortaya çıkarılması için başvuru bir koruma tedbiridir.

Tutuklamaya, şüpheli veya sanığın yargılama sürecini kaçarak sekteye uğratmasını, henüz elde edilmemiş delilleri yok etmesini ya da bozmasını ve tekrardan suç işlemesi ihtimalini bertaraf etmek maksadıyla başvurulur. Dolayısıyla, şüpheli veya sanığın kontrol altında olmamasına bağlı olarak yargılamanın yapılamaması hali, tutuklunun izin kullanması fikrine engeldir. Buna karşın hükümlüler için böyle bir durum söz konusu değildir. Çünkü haklarında bir yargılama yapılmış ve sonuca bağlanmış ve sabit olan suçun yaptırımı uygulanmaktadır. Bu süreçte de insani makul ihtiyaçlar çerçevesinde izin verilmesi tabiidir. Yine de tutuklular için çok özel durumlarda kontrol altında olması koşuluyla izin verilmesi düşünülebilir. Zira tutuklamadaki amaç kişiyi kontrol altında tutmaktır. Kontrol kaybedilmedikçe, tutuklama amacına aykırı bir durum da ortaya çıkmayacaktır. Nitekim, 26.08.2011 tarih ve 28037 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Adalet Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname'nin 30. maddesi ile 5275 sayılı kanunun 116. maddesinde değişikliğe gidilmiş ve güvenlik bakımından tutuklulara tehlike oluşturmamak koşuluyla ceza infaz kurumunun bulunduğu yer dışında olsa da ikinci derece dahil kan ve kayın hısımları ile eşin ölümü durumunda iki güne kadar izin verilebileceği düzenlenmiştir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Tutuklama bir koruma tedbiridir, geçicilik özelliği taşır. Tutuklama şartları ortadan kalktığında derhal sona erdirilmesi gerekir. İnsan hakları ile ilgili sözleşmeler ve evrensel hukuk ilkelerine göre tüm şüpheli ve sanıklar tutuklu olsun ya da olmasın masumiyet karinesi çerçevesinde yargılanır. Türk hukukunda daha önceden azami tutukluluk süreleri düzenlenmediğinden insan hakları yönüyle yoğun tartışmalar olmakta idi. 2005 yılında kabul edilen 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile tutuklamada azami süreler getirilmiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ulusal hukuklarda azami süre şartını aramaktadır. Ülkemiz bu konudaki vecibeyi yerine getirmiş ise de bilhassa katalog suçlarında uzatma dâhil on yıllık azami sürenin uzunluğu ülkemizde tartışılmakta ve Türkiye'deki tutukluluk sürelerinin uzun olduğu ve cezaya dönüştüğü konusunda yoğun tartışmalara sebep olmakta ve bu yönde de bir kamuoyu oluştuğu görülmektedir.

Bu tartışmalarda öne çıkan noktalardan birisi de PKK, Hizbullah gibi terör örgütlerinin Türkiye'nin milli bütünlüğüne yönelik faaliyette bulunmaları, küresel çapta örgütlenmeleri, yapılan soruşturma ve kovuşturmalarda olayları aydınlatacak delilleri karartma imkânları, tanık ve sanıkların yanında bunların yakınlarına da baskı uygulayabilecek durumda olmalarının tutukluluk sürelerinin uzamasına sebebiyet veriyor olması gerçeğidir. Diğer taraftan tutuklama kararı veren makamların basmakalıp ve matbuu ifadelerle aynı gerekçeleri yazmaları, insanların adalet duygularını erozyona uğratmakta ve insanların

adalete güven hissini zedelenmesine sebep olmaktadır. Ülkemizde tutuklamadaki ana süre ile uzatma süreleri karşılaştırıldığında ağır cezalı suçlarda tutuklamada ana süre iki yıl, uzatma süresi ise 3 yıldır. Katalog suçlarında ise bu süre iki katına yani toplam on yıla kadar uzatılmaktadır. Tutuklamanın uzatma süreleri, tutuklamanın ana süresinden uzun olmamalıdır.

Ülkemizde tutuklama süreleri kadar yargılama süreleri de uzundur. Yargılama süresinin uzun olması tutuklama süresinin de uzun olması sonucunu doğurabilmektedir. Bunun en önemli sebebi ise, yargılamadaki aksaklıkların yanında çoklu kolluk yapısıdır. Suçların aydınlatılması ve takibi ile görevli adli kolluk yapılanmasının tek bir çatı altında örgütlenmesi, bu konudaki görevlilerin uzmanlaşması sağlanmalıdır. Yine delilleri değerlendirmekle yükümlü polis ve jandarma kriminal laboratuvarlarının olay yeri inceleme ekiplerinin birleştirilmesi, sevk ve idarelerinin tek elden yapılması bu konudaki sıkıntı ve şikâyetleri önemli ölçüde azaltacaktır. Bir önceki başlıkta sıralanan bazı eksiklik ve sorunlarla aşağıda dile getirilen öneriler dikkate alındığında ülkemizde tutukluluk süreleri ile ilgili olarak dile getirilen şikâyetlerde büyük oranda azalma olacağı düşünülmektedir.

- Tutuklama tedbirinde hassasiyetle göz önüne alınması gereken makul süre, imzaladığımız uluslararası sözleşmeler ve uluslararası hukuk ve Anayasamızın 90. maddesi gereğince iç hukukumuzun bir parçası haline gelmiştir. Ancak uygulamada bu durum gözardı edilmekte ve bu suretle AİHM'in aleyhimize karar vermesine sebebiyet verilmektedir. Türkiye'de sorun daha çok uygulamadan kaynaklanmaktadır. Bilhassa hâkim ve savcıların insan hakları alanında yüksek lisans ve doktora yapmaları, belli periyotlarda meslek içi eğitimden geçirilmeleri, şüphelilerin yakalanması ve suçların aydınlatılması konularında kriminalistik eğitimi almaları şart olmalıdır.
- Ağır cezanın görev alanına girip de alt sınırı 7 senenin altında hapis cezası bulunan suçlarda tutukluluk süresi, uzatma da dâhil 2 yılı geçmemelidir. Bu konuda yeni bir yasal düzenleme yapılmalıdır.
- Ceza yargılamasının araştırma kısmı uygulamada genellikle kısa tutulmaktadır. Deliller yeterince toplanmadan dava açılmakta ancak işlenen suçun ağırlığı sebebiyle hâkimler vicdanlarıyla tutukluluk kararı vermekte ve tutukluluk süresi de çoğu zaman aşılmaktadır. Bu durumun gerçekleşmemesi için işlenen suçlarla ilgili soruşturma safhası uzun tutulmalı, tutuklamanın gereksiz yere uzamasına meydan verilmemelidir.
- Buna bağlı olarak; tutukluluk süresinin uzun olmasının sebeplerinden bir de yeteri ölçüde delil toplanamamasıdır. Modern ceza muhakemesi sistemlerinde asıl olan insanı değil eşyayı konuşmaktır.²³ Adli kolluk teşkilatı aracılığıyla, işinin uzmanı, teçhizatlı, teknolojiye yararlanan, bilimsel esaslara uygun, projeli çalışmalar içerisinde delil

²³ Prof. Dr. Durmuş Tezcan ve diğerleri, *İnsan Hakları El Kitabı*, Seçkin, Ankara 2009, s. 149.

toplama faaliyetlerinin yürütülmesi sağlanmalıdır. Bu maksatla yapılacak yasal düzenleme ile polis ve jandarmanın olay yeri inceleme birimleri ve kriminal polis ve kriminal jandarma laboratuvarları tek çatı altında toplanmalıdır.

- Bir yakalama ya da alıkoyma, tutuklama işleminin hukuka uygun olup olmadığı yalnızca iç hukuk çerçevesinde değil aynı zamanda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) metnine ve bu metinde yer alan genel ilkelere ve bilhassa 5. madde 1. fıkraya hükümlerine göre izin verilen kısıtlamaların amacına göre de değerlendirilmelidir.²⁴ Bu çerçevede milli mevzuat yanında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) dinamik içtihatları da dikkate alınmalıdır.
- Kaçma riski bulunduğu hususunda hiçbir açıklama getirmeyen basmakalıp ifadelere dayalı tutuklama kararı verilmemelidir. Bu gerekçe ile verilen tutuklamalarda; kişinin ailevi durumu, karakteri, ahlak anlayışı, statüsü, sorumlulukları, geride bırakmak zorunda kalacağı varlığı, geçmişte serbest bırakıldığında gösterdiği duyarlılık, güvenilirlik gibi hususiyetler göz önüne alınarak risk değerlendirmesi yapılmalıdır.
- Yine, tutuklu kişinin maddi, ahlaki, sosyal, mesleki, siyasi, kültürel durumunun soruşturma ve yargılamanın gecikmesine neden olup olmadığı incelenmeli, olayın soruşturulmasındaki güçlükler araştırılmalıdır. Buna bağlı olarak olayın karmaşıklığı ve soruşturmanın yürütülme tarzı, soruşturma makamlarının hal ve hareketleri ve olayı incelerken gösterdikleri tarafsızlığın, titizliğin, objektifliğin, keyfiliğin ya da ret sebeplerinin somut gerekçelere dayanıp dayanmadığı en ince ayrıntısına kadar tahlil edilmelidir.
- Ülkemizde sıklıkla başvurulanan tutuklama, zaman zaman ölçülülük ilkesi ihlal edilerek ve son çare olması gerektiği düşünülmeden yaygınlaştırılmakta ve uzun sürelerle uygulanmaktadır. Başvurulacak en zalim koruma tedbiri olan tutuklama, kişinin sosyal hayatına, iş ve aile ilişkilerine ve en önemli unsur olarak da insan olmaktan kaynaklanan onur ve haysiyetine ciddi zararlar vermektedir. Böylesine önemli neticeleri olan bir tedbire başvurulurken, hakkında henüz kesin hükme varılmamış kişinin masumiyet karinesine göre yargılandığı göz önüne alınmalı, eldeki veriler ile tutuklamanın gerekliliği iyi bir şekilde değerlendirilerek kişinin onur ve haysiyetine zarar vermemeye azami ölçüde özen gösterilmelidir.

²⁴ AİHM Brogan ve diğerleri-Birleşik Krallık davasında hukukilikten ne anladığını açıklamıştır. AİHS 5/4 maddesi uyarınca yakalanan kişilerin özgürlüklerinden mahrum edilmelerinin sözleşme anlamında hukuka uygunluğunun belirlenmesi için, özgürlükten yoksunluğa temel teşkil eden maddi koşulların ve belirtecekleri usul eksikliklerinin dikkate alınacağı bir inceleme hakkı vardır. Bunun anlamı mevcut davada başvuru sahiplerinin, yetkili bir mahkemenin sadece ulusal yasalarla getirilmiş usulü teminatların değil fakat yakalamanın, tutuklamanın dayanağı şüphenin makullüğü ile yakalamayı takip eden tutuklama amacının meşruluğunun da incelenebileceği bir hukuki başvuru hakkına sahip olmalıdır.

- Tutuklama kararının yerine getirilmesinin ertelenmesi CMK'da düzenlenmemiştir. Hapis cezalarının infazı hastalık sebebiyle ertelenebilmektedir. Hamileler, kanser, akıl hastalığı ve benzeri durumlarda tutukluluk ertelenebilmelidir.
- Hâkim önüne çıkarılıp tutuklanan şüpheli, tutukluluğunun devamı halinde makul sürede yargılanmalıdır. Burada makul süre, sanığın yakalandığı tarihte başlar ve mahkûmiyet kararına kadar devam eder. Burada önemli olan, tutukluluğun devamı için özgürlükten mahrumiyeti haklı çıkaracak sebep ve dayanakların bulunmasıdır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi açısından sanığın duruşmada hazır bulunmasını sağlayacak teminatlara başvurarak tutuksuz yargılanmasının tercih edilmesi daha uygundur.
- Ancak, sanık durumunda olan kişi veya kişiler serbest bırakılmalarından istifade ederek, şahitlere aleyhte tanıklık yapmamları doğrultusunda baskı yapmaları, soruşturmaya alınabilecek diğer kişilere taktik vermeleri, davaya karışan herhangi bir kişiye sorgulamada ne tür cevaplar vermesi konusunda hileye başvurma ve hatta çeşitli belge ve diğer somut kanıtları imha etme ve/veya tahkikatı kesintiye uğratabacak başka yöntemlere başvurma yoluyla kendisi veya diğerleri aleyhine bir dava açılmasını engellemek veya açılan bir davanın seyrini değiştirme gibi olgular titizlikle incelemelidir. Bu ihtimallere soyut düzeyde itibar edilmemeli, tutuklanan kişi açısından ihtimalleri somut ve fiili olarak destekleyen şartların bulunup bulunmadığı titizlikle analiz edilmelidir.
- Özgürlük teminatının anlamlı olabilmesi için, herhangi bir özgürlük mahkûmiyetinin istisnai, objektif gerekçesi olan ve mutlak surette gerekenden daha uzun süre olmaması her zaman hatırdta bulundurulmalıdır. Tutuklamadan etkilenen kişinin aslen özgür olması gerektiğinden hareket edilmeli, böyle bir işlemde tutuklama gerekçelerinin yanında bu gerekçelerin mahrumiyet tedbiri doğurup doğurmadığı belirlenmeli, olayları yakından incelemeli ve keyfi uygulamalara teslim olunmamalıdır.

EKLER

EK 1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin İlgili 5 ve 6. maddeleri.

Madde 5

1. Herkesin kişi özgürlüğüne ve güvenliğine hakkı vardır. Aşağıda belirtilen haller ve yasada belirlenen yollar dışında hiç kimse özgürlüğünden yoksun bırakılamaz.
 - a) Kişinin yetkili mahkeme tarafından mahkum edilmesi üzerine usulüne uygun olarak hapsedilmesi;
 - b) Bir mahkeme tarafından, yasaya uygun olarak, verilen bir karara riayetsizlikten dolayı veya yasanın koyduğu bir yükümlülüğün yerine getirilmesini sağlamak için usulüne uygun olarak yakalanması veya tutulu durumda bulundurulması;
 - c) Bir suç işlediği hakkında geçerli şüphe bulunan veya suç işlemesine ya da suçu işledikten sonra kaçmasına engel olmak zorunluluğu inancını doğuran makul nedenlerin bulunması dolayısıyla, bir kimsenin yetkili merci önüne çıkarılmak üzere yakalanması ve tutulu durumda bulundurulması;
 - d) Bir küçüğün gözetim altında eğitimi için usulüne uygun olarak verilmiş bir karar gereği tutulu durumda bulundurulması veya kendisinin yetkili merci önüne çıkarılması için usulüne uygun olarak tutulu durumda bulundurulması;
 - e) Bulaşıcı hastalık yayabilecek bir kimsenin, bir akıl hastasının, bir alkoliğin, uyuşturucu madde bağımlısı bir kişinin veya bir serserinin usulüne uygun olarak tutulu durumda bulundurulması;
 - f) Bir kişinin usulüne aykırı surette ülkeye girmekten alı konmasını veya kendisi hakkında sınır dışı etme ya da geriverme işleminin yürütülmekte olması nedeniyle usulüne uygun olarak yakalanması veya tutuklu durumda bulundurulması;
2. Yakalanan her kişiye, yakalama nedenleri ve kendisine yöneltilen her türlü suçlama en kısa zamanda ve anladığı bir dille bildirilir.
3. Bu maddenin 1/c fıkrasında öngörülen koşullara uyarınca yakalanan veya tutuklu durumda bulunan herkes hemen bir yargıç veya adli görev yapmaya yasayla yetkili kılınmış diğer bir görevli önüne çıkarılır; kendisinin makul bir süre içinde yargılanmaya veya adli kovuşturma sırasında serbest bırakılmaya hakkı vardır. Salıverilme, ilgilinin duruşmada hazır bulunmasını sağlayacak bir teminata bağlanabilir.
4. Yakalama veya tutuklu durumda bulunma nedeniyle özgürlüğünden yoksun kılınan herkes, özgürlük kısıtlamasının yasaya uygunluğu hakkında kısa bir süre içinde karar vermesi ve yasaya aykırı görülmesi halinde kendisini serbest bırakması için bir mahkemeye başvurma hakkına sahiptir.
5. Bu madde hükümlerine aykırı olarak yapılmış bir yakalama veya tutuklu kalma işleminin mağduru olan herkesin tazminat istemeye hakkı vardır.

Madde 6

1. Herkes, gerek medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili nizalar, gerek cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamalar konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından davasının makul bir süre içinde, hakkaniyete uygun ve açık olarak görülmesini istemek hakkına sahiptir. Hüküm açık oturumda verilir; ancak, demokratik bir toplumda genel ahlak, kamu düzeni ve ulusal güvenlik yararına, küçüklerin korunması veya davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde, veya davanın açık oturumda görülmesinin adaletin selametine zarar verebileceği bazı özel durumlarda, mahkemenin zorunlu göreceği ölçüde, duruşmalar dava süresince tamamen veya kısmen basına ve dinleyicilere kapalı olarak sürdürülebilir.
2. Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar suçsuz sayılır.
3. Her sanık en azından aşağıdaki haklara sahiptir:
 - a. Kendisine yöneltilen suçlamanın niteliği ve nedeninden en kısa zamanda, anladığı bir dille ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek;
 - b. Savunmasını hazırlamak için gerekli zamana ve kolaylıklara sahip olmak;
 - c. Kendi kendini savunmak veya kendi seçeceği bir savunmacının yardımından yararlanmak ve eğer savunmacı tutmak için mali olanaklardan yoksun bulunuyor ve adaletin selameti gerektiriyorsa, mahkemece görevlendirilecek bir avukatın para ödemeksizin yardımından yararlanabilmek;
 - d. İddia tanıklarının sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında çağırılmasının ve dinlenmesinin sağlanmasını istemek;
 - e. Duruşmada kullanılan dili anlama dışı veya konuşma dışı takdirde bir tercümanın yardımından para ödemeksizin yararlanmak.

Ek 2. Türk Ceza Muhakemeleri Kanununa Göre Tutuklama**Madde 101: Tutuklama Kararı**

1. Soruşturma evresinde şüphelinin tutuklanmasına Cumhuriyet savcısının istemi üzerine sulh ceza hâkimi tarafından, kovuşturma evresinde sanığın tutuklanmasına Cumhuriyet savcısının istemi üzerine veya resen mahkemece karar verilir. Bu istemlerde mutlaka gerekçe gösterilir ve adlî kontrol uygulamasının yetersiz kalacağını belirten hukukî ve fiilî nedenlere yer verilir.
2. Tutuklamaya, tutuklamanın devamına veya bu husustaki bir tahliye isteminin reddine ilişkin kararlarda hukukî ve fiilî nedenler ile gerekçeleri gösterilir. Kararın içeriği şüpheli

veya sanığa sözlü olarak bildirilir, ayrıca bir örneği yazılmak suretiyle kendilerine verilir ve bu husus kararda belirtilir.

3. Tutuklama istenildiğinde, şüpheli veya sanık, kendisinin seçeceği veya baro tarafından görevlendirilecek bir müdafinin yardımından yararlanır.
4. Tutuklama kararı verilmezse, şüpheli veya sanık derhâl serbest bırakılır.
5. Bu madde ile 100. madde gereğince verilen kararlara itiraz edilebilir.

Madde 102

1. **(Değişik: 6/12/2006 – 5560/18 md.)** Ağır ceza mahkemesinin görevine girmeyen işlerde tutukluluk süresi en çok bir yıldır. Ancak bu süre, zorunlu hallerde gerekçeleri gösterilerek altı ay daha uzatılabilir.
2. Ağır ceza mahkemesinin görevine giren işlerde, tutukluluk süresi en çok iki yıldır. Bu süre, zorunlu hallerde, gerekçesi gösterilerek uzatılabilir; uzatma süresi toplam üç yılı geçemez.
3. Bu maddede öngörülen uzatma kararları, Cumhuriyet savcısının, şüpheli veya sanık ile müdafinin görüşleri alındıktan sonra verilir.

Madde 103

1. Cumhuriyet savcısı, şüphelinin adli kontrol altına alınarak serbest bırakılmasını sulh ceza hâkiminden isteyebilir. Hakkında tutuklama kararı verilmiş şüpheli ve müdafii de aynı istemde bulunabilirler. **(Mülga üçüncü cümle: 25/5/2005 – 5353/12 md.)**
2. Soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı adli kontrol veya tutuklamanın artık gereksiz olduğu kanısına varacak olursa, şüpheliyi re'sen serbest bırakır. Kuvuşturmaya yer olmadığı kararı verildiğinde şüpheli serbest kalır.

Madde 104

1. Soruşturma ve kovuşturma evrelerinin her aşamasında şüpheli veya sanık salıverilmesini isteyebilir.
2. Şüpheli veya sanığın tutukluluk hâlinin devamına veya salıverilmesine hâkim veya mahkemece karar verilir. Ret kararına itiraz edilebilir.
3. Dosya bölge adliye mahkemesine veya Yargıtaya geldiğinde salıverilme istemi hakkındaki karar, bölge adliye mahkemesi veya Yargıtay ilgili dairesi veya Yargıtay Ceza Genel Kurulunca dosya üzerinde yapılacak incelemeden sonra verilir; bu karar re'sen de verilebilir.

Madde 105

1. (Değişik: 25/5/2005 – 5353/13 md.) 103 ve 104. maddeler uyarınca yapılan istem üzerine, merciince Cumhuriyet savcısı, şüpheli, sanık veya müdafinin görüşü alındıktan sonra, üç gün içinde istemin kabulüne, reddine veya adlî kontrol uygulanmasına karar verilir. Bu kararlara itiraz edilebilir.

Madde 106

1. Salıverilmeden önce şüpheli veya sanık, yetkili yargı merciine veya tutukevinin müdürüne adresini ve varsa telefon numarasını bildirmekle yükümlüdür.
2. Şüpheli veya sanığa soruşturmanın veya kovuşturmanın sona erdirileceği tarihe kadar, yeniden beyanda bulunmak suretiyle veya iadeli taahhütlü mektupla önceden verdiği adreslerdeki her türlü değişiklikleri bildirmesi ihtar olunur; ayrıca, ihtara uygun hareket etmediğinde, önceden bildirdiği adrese tebligatın yapılacağı bildirilir. Bu ihtarların yapıldığını belirten ve yeni adresleri içeren tutanak veya tutukevi müdürünün düzenleyeceği belgenin aslı veya örneği yargı merciine gönderilir.

Madde 107

1. Tutuklamadan ve tutuklamanın uzatılmasına ilişkin her karardan tutuklunun bir yakınına veya belirlediği bir kişiye, hâkimin kararıyla gecikmeksizin haber verilir.
2. Ayrıca, soruşturmanın amacını tehlikeye düşürmemek kaydıyla, tutuklunun tutuklamayı bir yakınına veya belirlediği bir kişiye bizzat bildirmesine de izin verilir.
3. Şüpheli veya sanık yabancı olduğunda tutuklanma durumu, yazılı olarak karşı çıkmaması halinde, vatandaşı olduğu devletin konsolosluğuna bildirilir.

Madde 108

1. Soruşturma evresinde şüphelinin tutukevinde bulunduğu süre içinde ve en geç otuzar günlük süreler itibarıyla tutukluluk hâlinin devamının gerekip gerekmeyeceği hususunda, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine sulh ceza hâkimi tarafından 100. madde hükümleri göz önünde bulundurularak karar verilir.
2. Tutukluluk durumunun incelenmesi, yukarıdaki fıkrada öngörülen süre içinde şüpheli tarafından da istenebilir.
3. Hâkim veya mahkeme, tutukevinde bulunan sanığın tutukluluk hâlinin devamının gerekip gerekmeyeceğine her oturumda veya koşullar gerektirdiğinde oturumlar arasında ya da birinci fıkrada öngörülen süre içinde de re'sen karar verir.

BİLGESAM YAYINLARI

Kitaplar

Çin Yeni Süper Güç Olabilecek mi? Güç, Enerji ve Güvenlik Boyutları
(Ed.) Doç. Dr. Atilla SANDIKLI

Değişen Dünyada Türkiye'nin Stratejisi
Doç. Dr. Atilla SANDIKLI

Türkiye'nin Bugünü ve Yarını
E. Bakan-Büyükelçi İlter TÜRKMEN

Türkiye Cumhuriyeti'nin Ortadoğu Politikası
E. Bakan-Büyükelçi İlter TÜRKMEN

Türkiye'nin Vizyonu: Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri
(Ed.) Doç. Dr. Atilla SANDIKLI

İleri Teknolojiler Çalıştayı ve Sergisi (İTÇ 2010) Bildiri Kitabı
Prof. Dr. M. Oktay ALNIAK

IV. Ulusal Hidrojen Enerjisi Kongresi ve Sergisi Bildiri Kitabı
Prof. Dr. M. Oktay ALNIAK

Selected Articles of Hydrogen Phenomena
Prof. Dr. M. Oktay ALNIAK

Özgür, Demokratik ve Güvenli Seçim
Kasım ESEN, Özdemir AKBAL

Terörle Mücadele Stratejisi
Bilge Adamlar Kurulu Raporu
Doç. Dr. Atilla SANDIKLI

Raporlar

Rapor 1: Küresel Gelişmeler ve Uluslararası Sistemin Özellikleri

Prof. Dr. Ali KARAOSMANOĞLU

Rapor 2: Değişen Güvenlik Anlayışları ve Türkiye'nin Güvenlik Stratejisi

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI

Rapor 3: Avrupa Birliği ve Türkiye

E. Büyükelçi Özdem SANBERK

Rapor 4: Yakın Dönem Türk-Amerikan İlişkileri

Prof. Dr. Ersin ONULDURAN

Rapor 5: Türk-Rus İlişkileri Sorunlar-Fırsatlar

Prof. Dr. İlter TURAN

Rapor 6: Irak'ın Kuzeyindeki Gelişmelerin Türkiye'ye Etkileri

E. Büyükelçi Sönmez KÖKSAL

Rapor 7: Küreselleşen Dünyada Türkiye ve Demokratikleşme

Prof. Dr. Fuat KEYMAN

Rapor 8: Türkiye'de Bağımsızlık ve Milliyetçilik Anlayışı

Doç. Dr. Ayşegül AYDINGÜN

Rapor 9: Laiklik

Türkiye'deki Uygulamaları Avrupa ile Kıyaslamalar Politika Önerileri

Prof. Dr. Hakan YILMAZ

Rapor 10: Yargının İyileştirilmesi/Düzeltilmesi

Prof. Dr. Sami SELÇUK

Rapor 11: Yeni Anayasa

Türkiye'nin Bitmeyen Senfonisi

Prof. Dr. Zühtü ARSLAN

Rapor 12: Türkiye'nin 2013 Yılı Teknik Vizyonu

Prof. Dr. M. Oktay ALNIAK

Rapor 13: Türkiye-Ortadoğu İlişkileri

E. Büyükelçi Güner ÖZTEK

Rapor 14: Balkanlarda Siyasi İstikrar ve Geleceği

Prof. Dr. Hasret ÇOMAK-Doç. Dr. İrfan Kaya ÜLGER

Rapor 15: Uluslararası Politikalar Ekseninde Kafkasya

Yrd. Doç. Dr. Fatih ÖZBAY

Rapor 16: Afrika Vizyon Belgesi

Hasan ÖZTÜRK

Rapor 17: Terör ve Terörle Mücadele

M. Sadi BİLGİÇ

Rapor 18: Küresel Isınma ve Türkiye'ye Etkileri

Doç. Dr. İrfan Kaya ÜLGER

Rapor 19: Güneydoğu Sorununun Sosyolojik Analizi

M. Sadi BİLGİÇ - Dr. Salih AKYÜREK - Doç. Dr. Mazhar BAĞLI

Müstecep DİLBER - Onur OKYAR

Rapor 20: Kürt Sorununun Çözümü İçin Demokratikleşme, Siyasi ve Sosyal Dayanışma Açılımı

E. Büyükelçi Özdem SANBERK

Rapor 21: Türk Dış Politikasının Bölgeselleşmesi

E. Büyükelçi Özdem SANBERK

Rapor 22: Alevi Açılımı, Türkiye'de Demokrasinin Derinleşmesi

Doç. Dr. Bekir GÜNAY-Gökhan TÜRK

Rapor 23: Cumhuriyet, Çağcıl Demokrasi ve Türkiye'nin Dönüşümü

Prof. Dr. Sami SELÇUK

Rapor 24: Zorunlu Askerlik ve Profesyonel Ordu

Dr. Salih AKYÜREK

Rapor 25: Türkiye-Ermenistan İlişkileri

Bilge Adamlar Kurulu Raporu

Yrd. Doç. Dr. Fatih ÖZBAY

Rapor 26: Kürtler ve Zazalar Ne Düşünüyor?

Ortak Değer ve Sembollere Bakış

Dr. Salih AKYÜREK

Rapor 27: Jeopolitik ve Türkiye: Riskler ve Fırsatlar

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI

Rapor 28: Mısır'da Türkiye ve Türk Algısı

M. Sadi BİLGİÇ-Dr. Salih AKYÜREK

Rapor 29: ABD'nin Irak'tan Çekilmesi ve Türkiye'ye Etkileri

Doç Dr. Cenap ÇAKMAK-Fadime Gözde ÇOLAK

Rapor 30: Demokratik Açılım ve Toplumsal Algılar

Bilge Adamlar Kurulu Raporu

Dr. Salih AKYÜREK

Rapor 31: Ortadoğu'da Devrimler ve Türkiye

Doç. Dr. Cenap ÇAKMAK

Mustafa YETİM

Fadime Gözde ÇOLAK

Rapor 32: Güvenli Seçim: Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Kasım ESEN, Özdemir AKBAL

Rapor 33: Silahlı Kuvvetler ve Demokrasi

Prof. Dr. Ali L. KARAOSMANOĞLU

Rapor 34: Terör Önleme Birimleri

Kasım ESEN, Özdemir AKBAL

Rapor 35: İran, Şii Hilali ve Arap Baharı

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI, Emin SALİHİ

Rapor 36: Yeni Anayasadan Toplumsal Beklentiler

Dr. Salih AKYÜREK

Rapor 37: Etnik Çatışma Teorileri Işığında Dağlık Karabağ Sorunu

Yrd. Doç. Dr. Reha YILMAZ

Elnur İSMAYILOV

Demokratikleşme ve Sosyal Dayanışma Açılımı

Bilge Adamlar Kurulu Raporu

İleri Teknolojiler Çalıştayı ve Sergisi (İTÇ 2010) Sonuç Raporu

BİLGESAM

Dergiler

Bilge Strateji Dergisi Cilt 1, Sayı 1, Güz 2009
Bilge Strateji Dergisi Cilt 2, Sayı 2, Bahar 2010
Bilge Strateji Dergisi Cilt 2, Sayı 3, Güz 2010
Bilge Strateji Dergisi Cilt 3, Sayı 4, Bahar 2011
Bilge Strateji Dergisi Cilt 3, Sayı 5, Güz 2011

Söyleşiler

Bilge Söyleşi-1: Türkiye - Azerbaycan İlişkileri

Doç. Dr. Atilla ile Söyleşi
Elif KUTSAL

Bilge Söyleşi-2: Nabucco Projesi

Arzu Yorkan ile Söyleşi
Elif KUTSAL-Eren OKUR

Bilge Söyleşi-3: Nükleer İran

E. Bakan-Büyükelçi İlter TÜRKMEN ile Söyleşi
Elif KUTSAL

Bilge Söyleşi-4: Avrupa Birliği

Dr. Can BAYDAROL ile Söyleşi
Eren OKUR

Bilge Söyleşi-5: Anayasa Değişikliği

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI ile Söyleşi
Merve Nur SÜRMEİ

Bilge Söyleşi-6: Son Dönem Türkiye-İsrail İlişkileri

E. Büyükelçi Özdem SANBERK ile Söyleşi
Merve Nur SÜRMEİ

Bilge Söyleşi-7: BM Yaptırımları ve İran

Doç. Dr. Abbas KARAAĞAÇLI ile Söyleşi
Sina KISACIK

Bilge Söyleşi-8: Füze Savunma Sistemleri ve Türkiye

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI ile Söyleşi
Eren OKUR

Bilge Söyleşi-9: Gelişen ve Değişen Türk Deniz Kuvvetleri'nin Bugünü ve Yarını

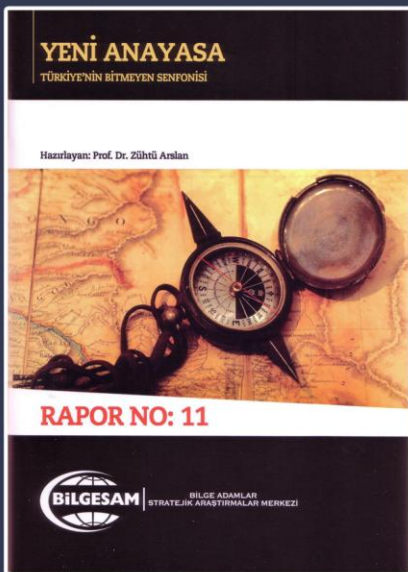
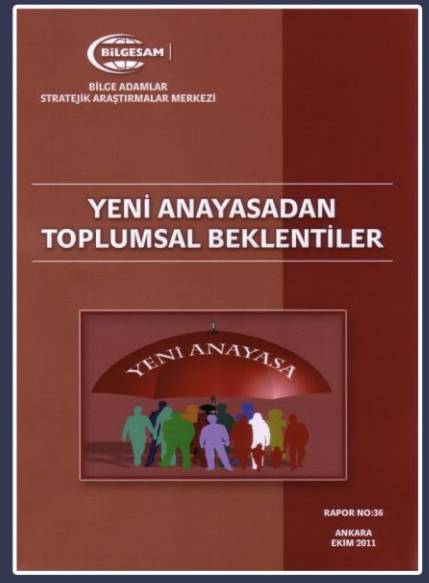
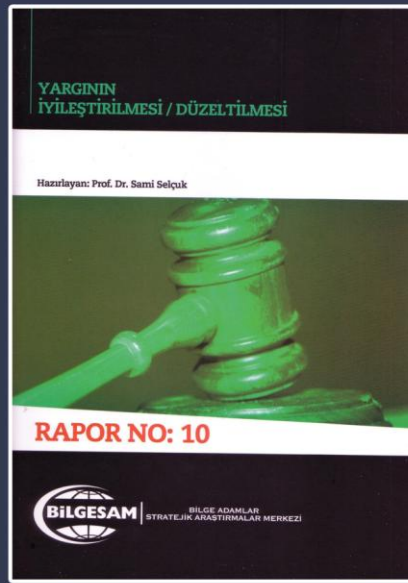
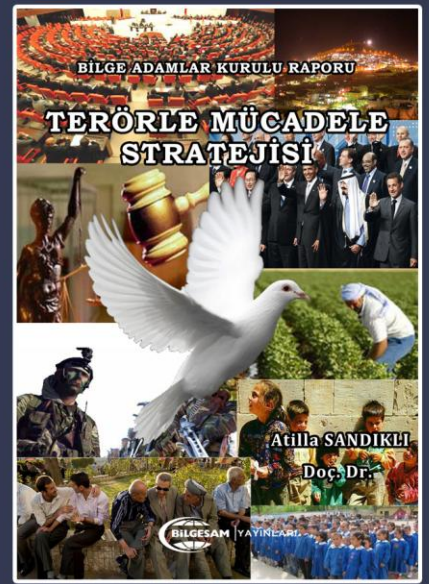
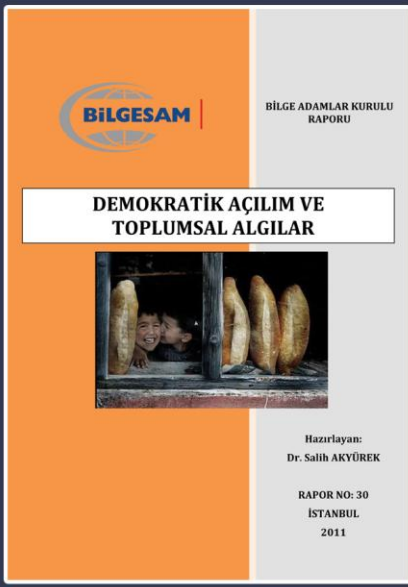
E. Oramiral Salim DERVİŞOĞLU ile Söyleşi

Emine AKÇADAĞ

Bilge Söyleşi-10: Soru ve Cevaplarla Yeni Anayasa

Kasım ESEN ile Söyleşi

Özdemir AKBAL

BİLGE ADAMLAR STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
Mecidiyeköy Yolu Caddesi, Celil Ağa İş Merkezi No: 10, Kat: 9 Daire: 36-38
Mecidiyeköy / İSTANBUL
www.bilgesam.org e-posta: bilgesam@bilgesam.org
Tel: 0 212 217 65 91 Faks: 0 212 217 65 93